109. Francesco Salviati, Sala serbărilor farnesiene. Detaliu arătînd urmele calculul gravat și bogatul joc de împăstări prin care Salviati anunță înnoirea posibilităților frescei care vor fi dezvoltate de epoca barocă.

110. Vatican, Sala lui Constantin, școala lui Rafael. Detaliu al *Clemenței*, figură executată în ulei în cadrul ansamblului executat în frescă.

111. San Gregorio Magno, Roma (Italia), capela Sfîntului Andrei. Tablou de altar, reprezentînd pe *Sfînta Fecioară cu Sfîntul Andrei şi Sfîntul Grigore*, este executat în ulei de Cav. Roncalli, zis il Pomarancio, şi se prezintă ca un *quadro riportato*, în vreme ce restul decorului de nişe şi figuri în grisailles este executat în frescă de Guido Reni. Statutul iconic al imaginii de altar se distinge astfel de acela al restului decorului mural.

112. Manieriştii tîrzii încearcă adesea să îmbogăţească jocul de texturi şi vibraţii luminoase al frescei prin adăugarea — *in fresco* sau *a secco* — a desenelor în puncte.

113. Pieter Paul Rubens, *Apariția imaginii Fecioarei*, Roma (Italia), Santa Maria in Vallicella. Pictură în ulei pe ardezie.

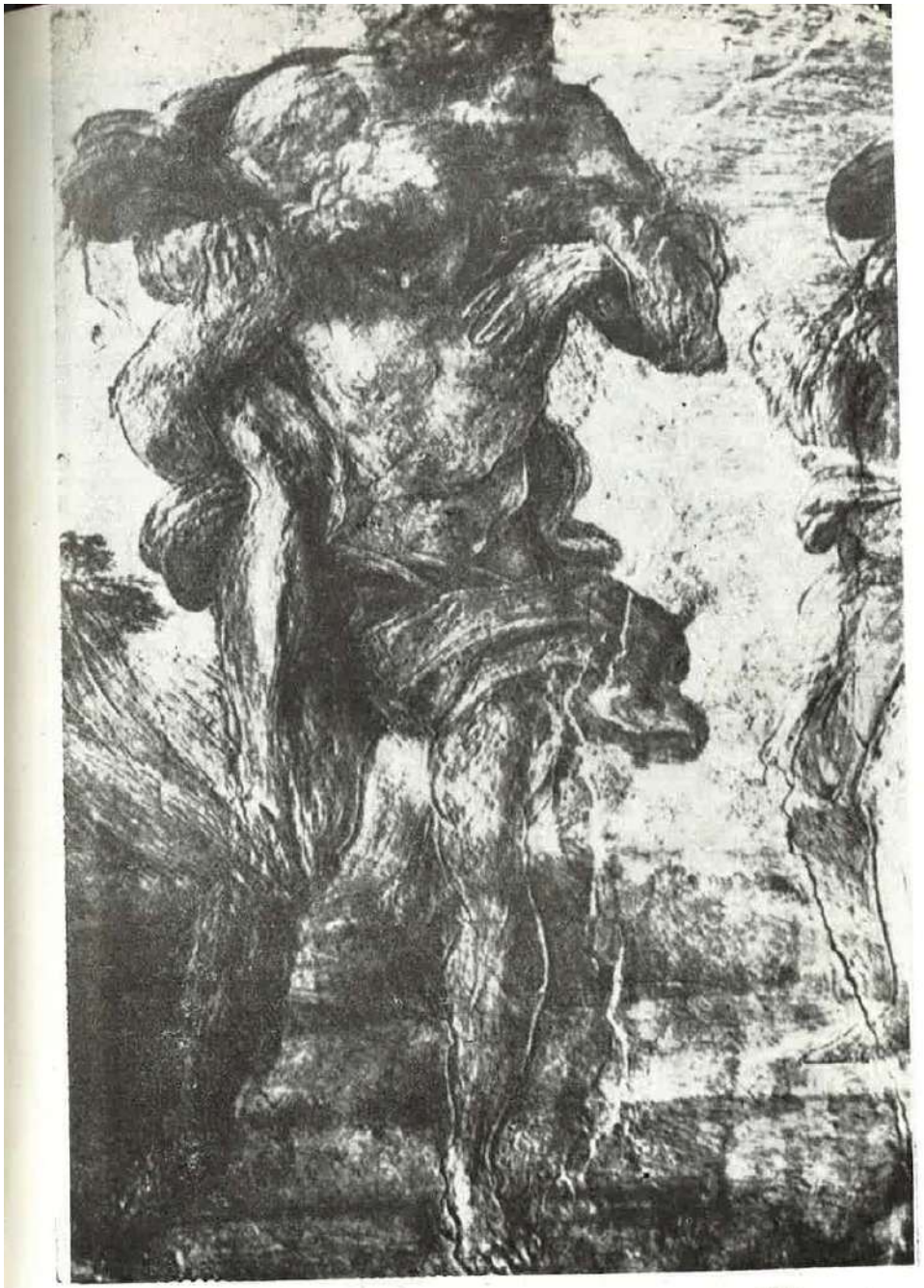

114. Annibale Carracci, *Eneea și Anchise*, Palazzo Farnese, Roma (Italia). Camerino. Ecleraj razant relevînd calcul gravat și jocul de împăstări

115. Giambattista Tiepolo, *Îmbarcarea Cleopatrei*, Veneția (Italia), Palazzo Labia. Detaliu în lumină razantă arătînd textura rugoasă a suprafeței *intonaco*-ului, urmele calcului gravat și jocul foarte bogat de înpăstări.

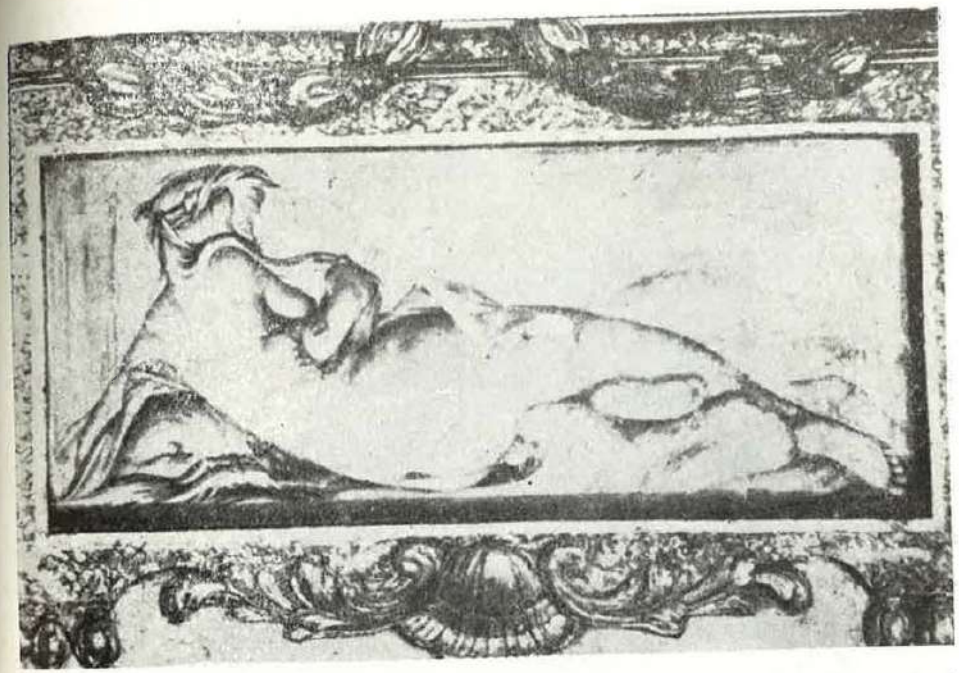

116. Paris (Franța), Palais Royal. Fosta sală de mese a Regentului. Fronton de ușă atribuit lui Demachy. Exemplu de maruflaj, tehnică cu mare trecere în decorurile franceze ale secolelor XVII și XVIII.

117. Regensburg (R. F. Germania). Biblioteca palatului Thurs și Taxis, Cosmas Damian Asam. Detaliu în lumină razantă arătînd textura granuloasă a tencuielii și jocul de înpăstări.

118. Regensburg (R. F. Germania). Biblioteca palatului Tours și Taxis, Cosmas Damian Asam. Detaliu în lumină razantă arătînd textura granuloasă a tencuielii și jocul de impăstări.

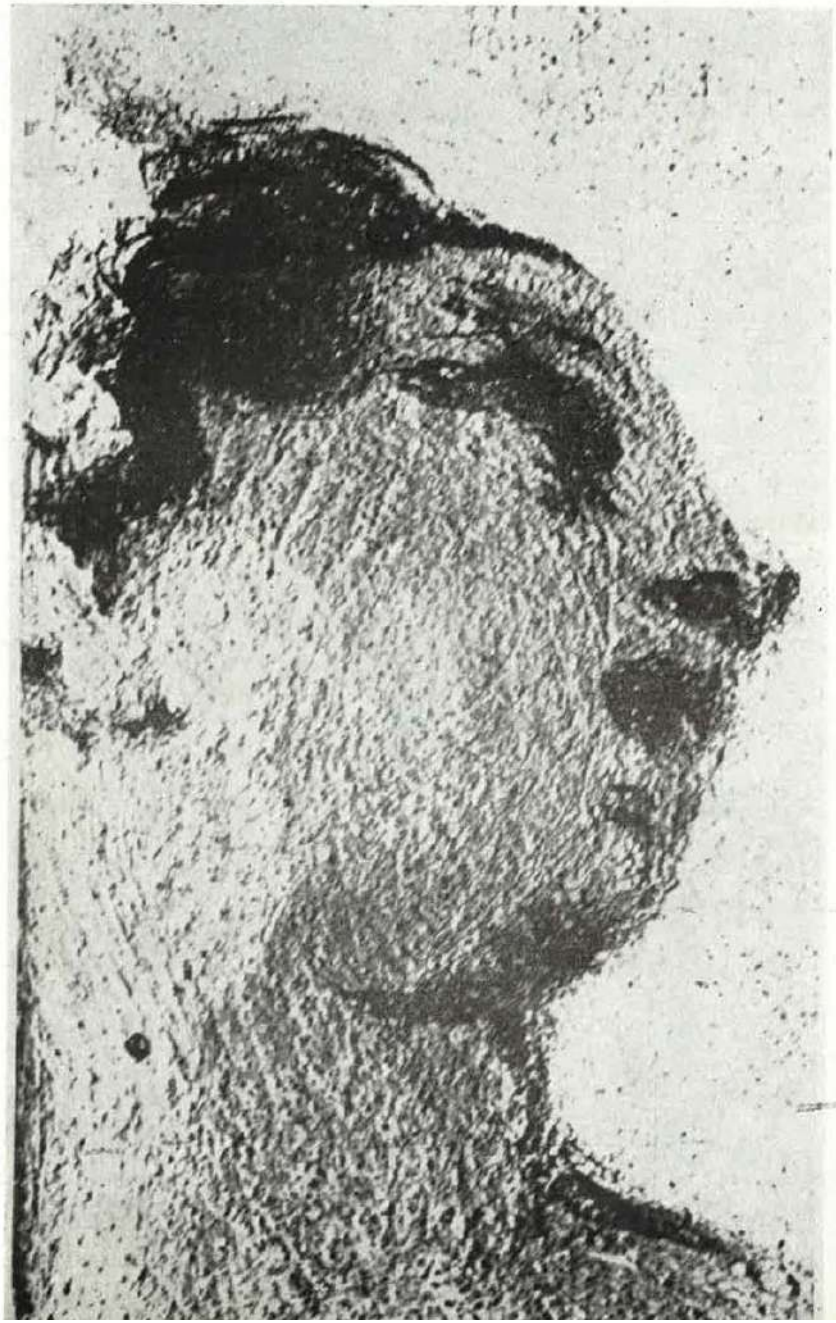

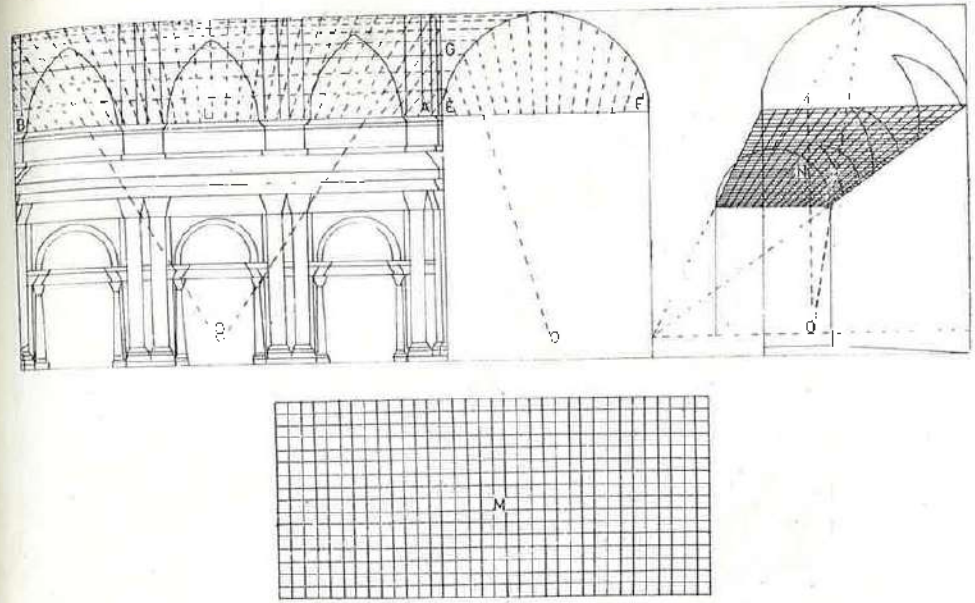

119. Andrea Pozzo. Schema „Graticolei" utilizată pentru proiecția compoziției plane pe suprafața curbă a bolților (după *Perspectiva pictorum et architectorum*, fig. 100).

120. Beersburg (R. F. Germania), plafonul unui pavilion al castelului Johann Wolfgang Baumgartner, 1760. De notat *giornalele* și urmele subliniate ale caroiajului destinat măririi.

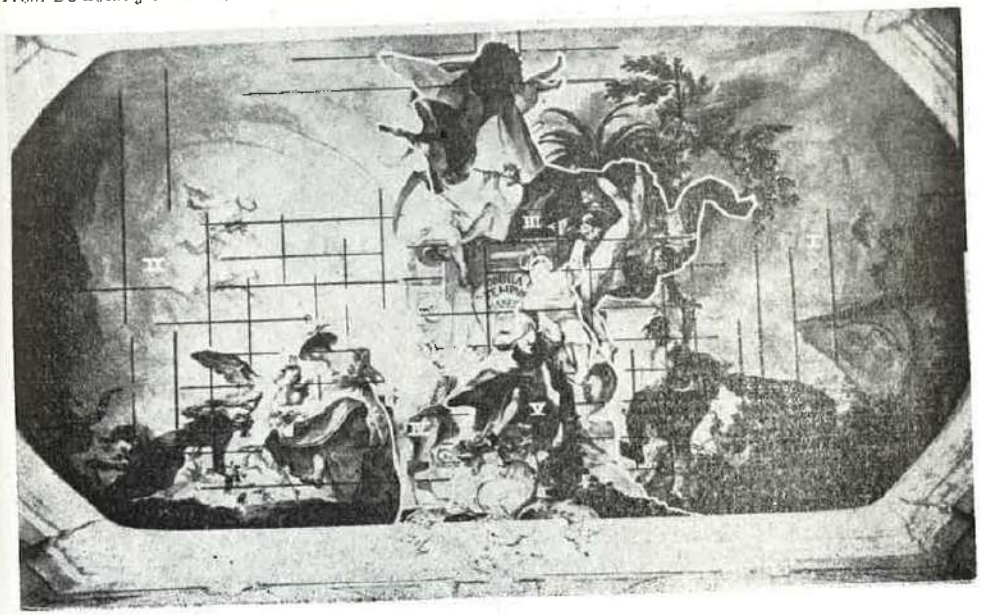

121. München (R. F. Germania), Reşedinţa, Sala Nibelungilor. Detaliu din frescele lui Schnorr von Carolsfeld care revine la folosirea cartonului calcat cu poansonul în maniera Renaşterii. Calcul este totuşi mult mai detaliat şi urmat mult mai fidel decît în secolele XVI şi XVII, cînd se lăsa un spaţiu mai larg improvizaţiei *in situ*.

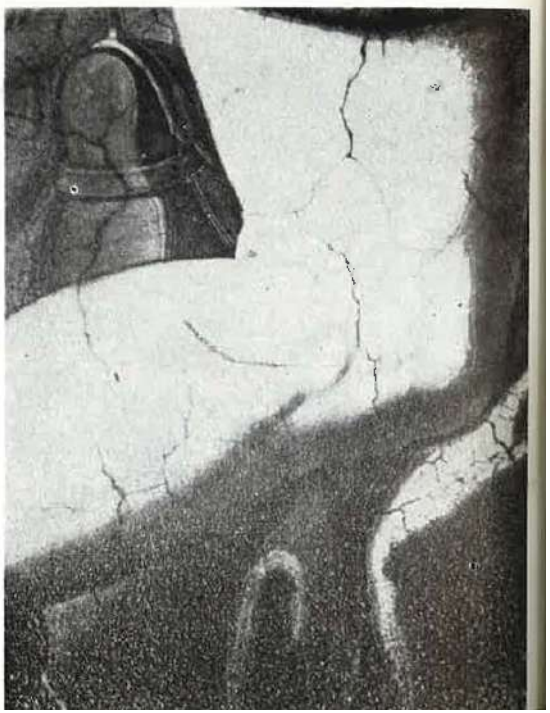

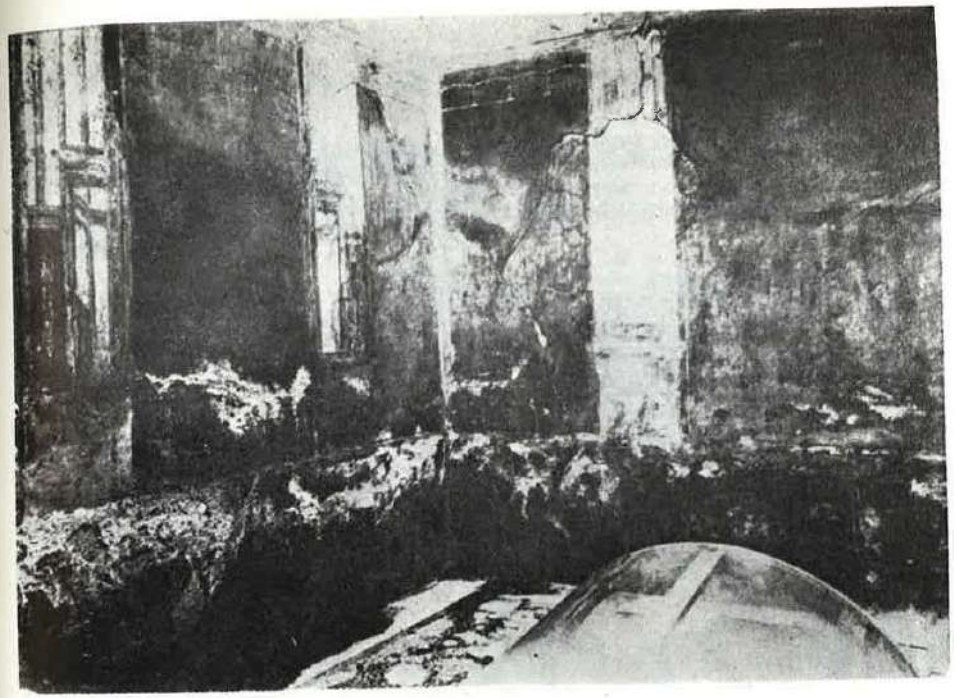

122. Umiditate de capilaritate şi efloreşcenţe la înălţimea zonei de evaporare. Pompei (Italia), *Casa lararium-ului lui Ahile*, 1973.

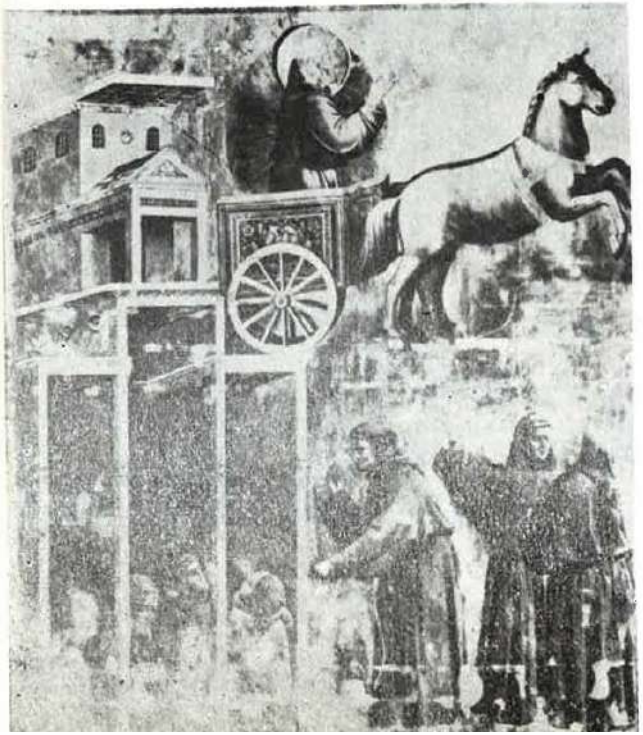

123. Umiditate infiltrîndu-se prin mortarul îmbinărilor zidului şi depunînd la suprafaţă săruri solubile. Assisi (Italia), Bazilica superioară (vezi fig. 21).

124. Degradări datorate umidității : exfoliere și pulverulență a stratului pictural. Assisi (Italia), capela Sfîntului Martin de Simone Martini.

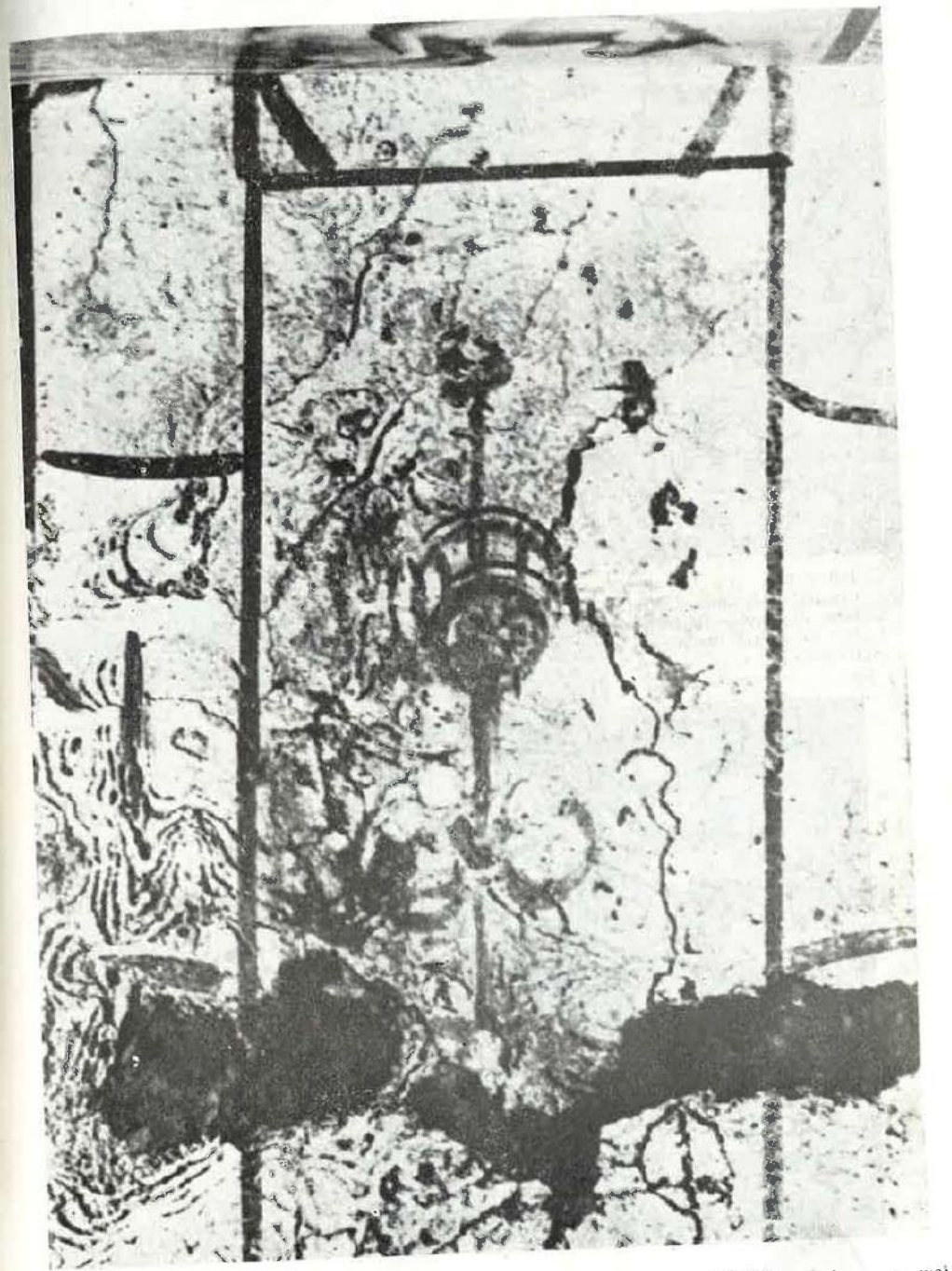

125. Degradări datorate umidității : cristalizarea sărurilor de-a lungul liniilor (crăpăturilor) de uscare mai rapidă a picturii. Casă romană din secolul III sub catacombele Sfîntului Sebastian.

126. Erfurt (R. D. Germană), catedrala Sfîntului Cristof. Detaliu ilustrînd exfolierea picturii în ulei pe zid (înainte și după tratare).

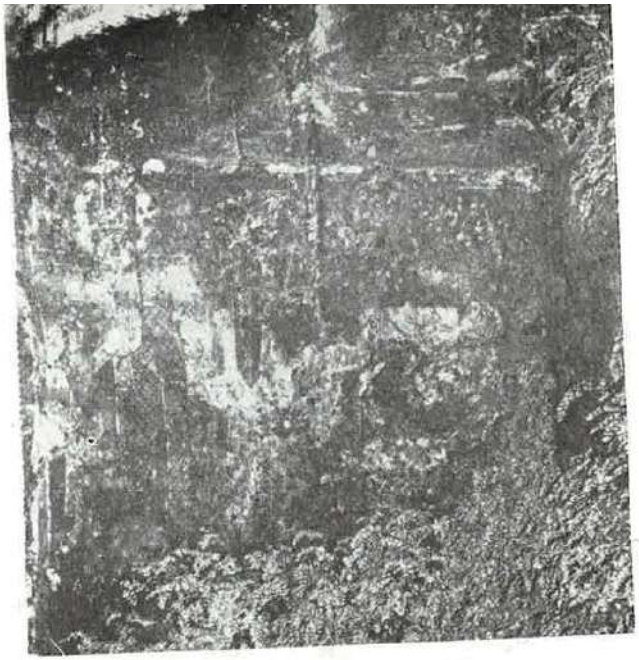

127. Degradări datorate umidității : dezvoltarea lichenilor într-o criptă baziliană din Matera (Apulia, Italia).

128. Degradări datorate umidității : atacuri biologice asupra picturilor din transeptul Bazilicii inferioare de la Assisi (Italia). Detaliu înainte de tratare arătînd atacurile punctiforme de ciuperci.

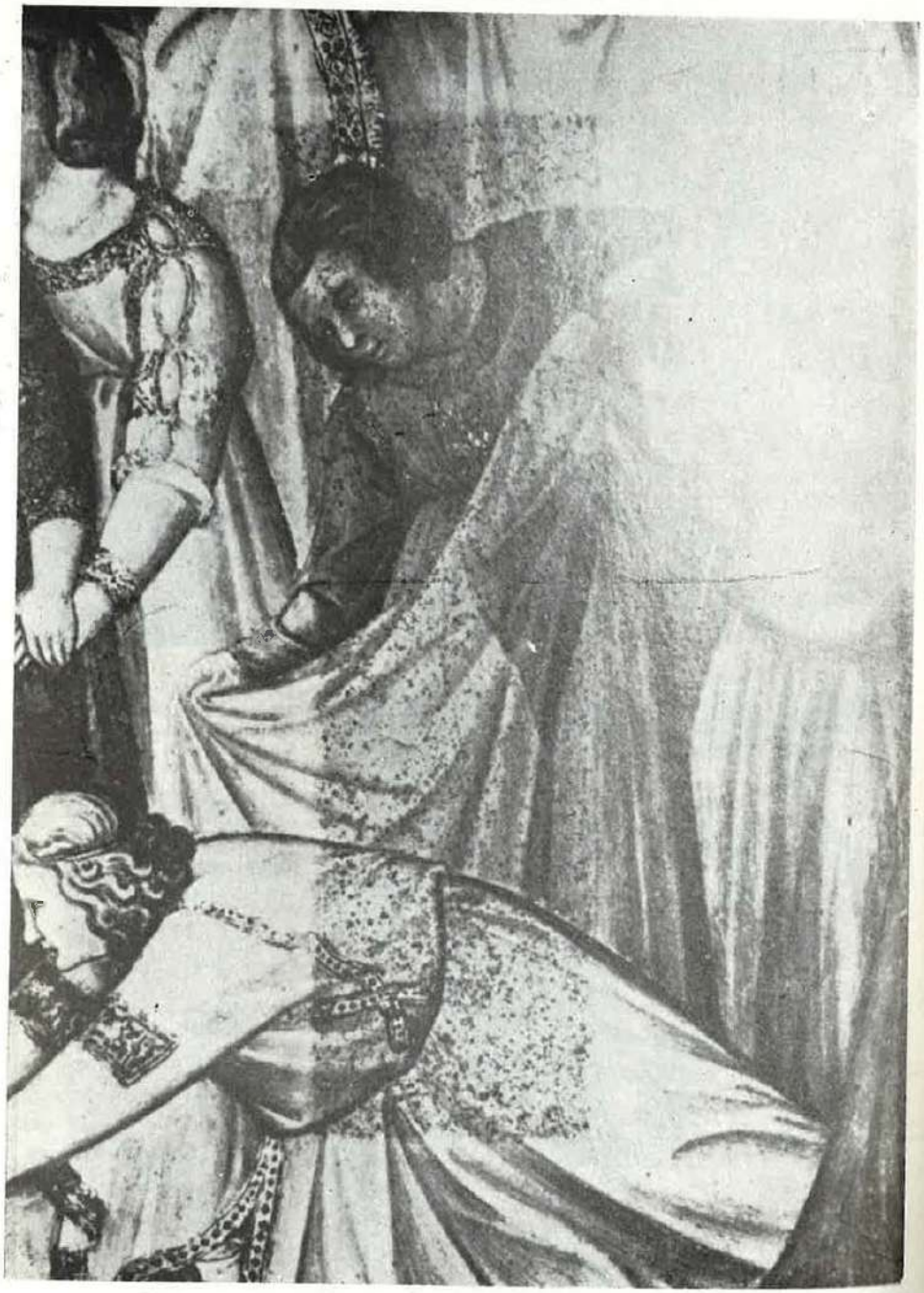

129. Assisi (Italia), Bazilica inferioară. Atacuri biologice asupra picturilor din transept. Detaliu în cursul curățării.

130. Alterări ale pigmenților: înnegrirea locală a albului de plumb. Picturi de Cimabue la Bazilica superioară de la Assisi (Italia).

131. Alterări ale pigmenților: înnegrirea locală a albului de plumb. Picturi de Cimabue în Bazilica superioară de la Assisi (Italia).

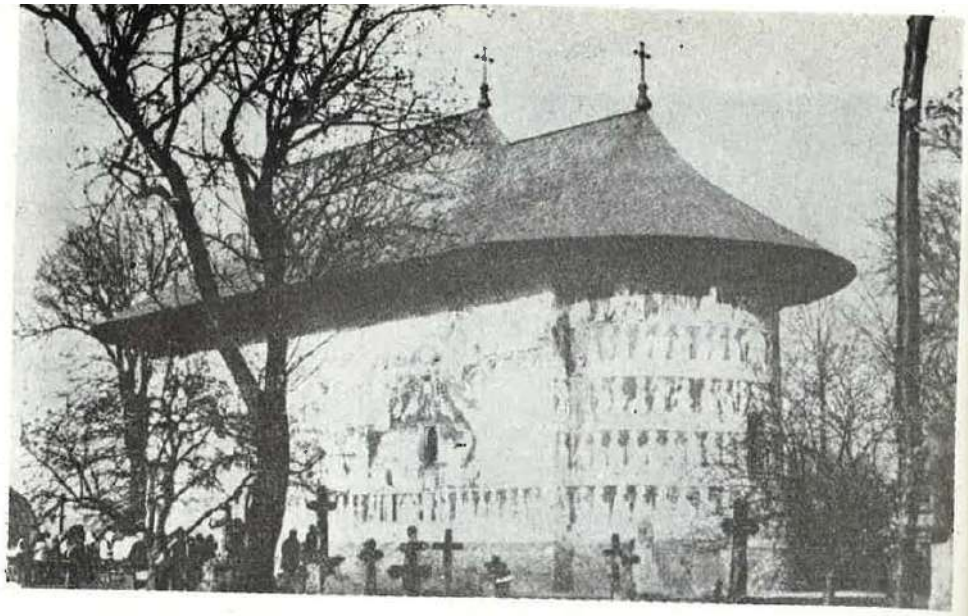

132. Arbore (R. S. România). Vedere a bisericii dinspre sud-est arătînd degradarea crescîndă a picturii de sus în jos în funcție de expunerea la intemperii și rezistența excepțională a fondurilor albastre.

133. Fixare prin injectarea adezivului cu seringa.

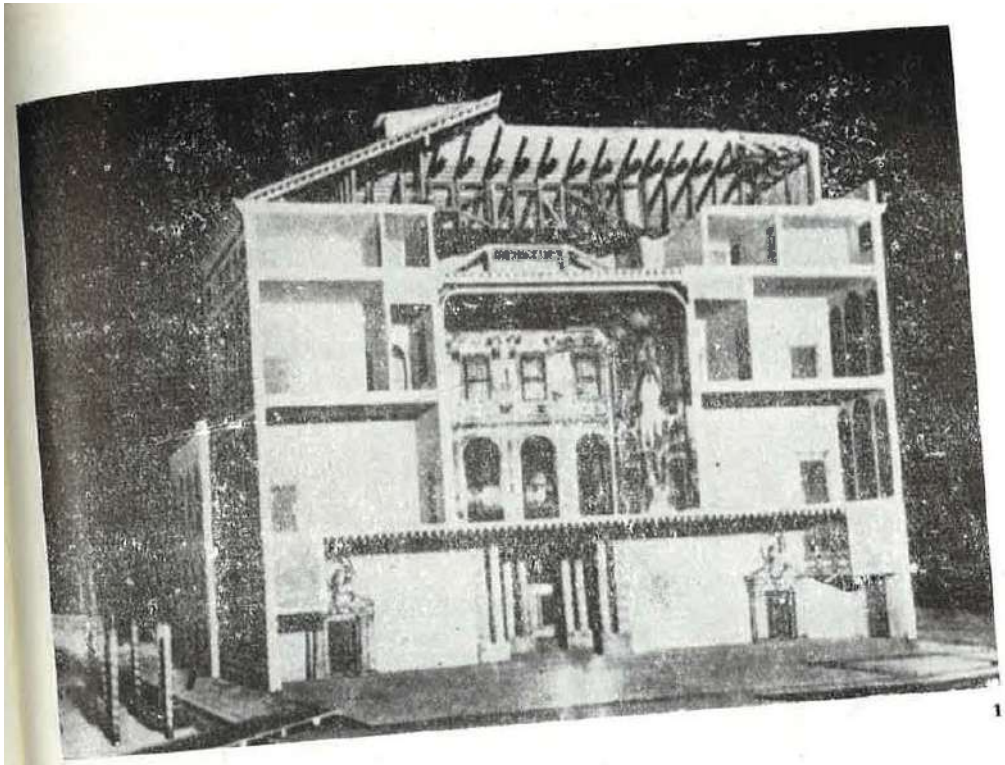

134. Întărirea și ancorarea bolților *in tolliș*. Veneția (Italia) Palazzo Labia.
1. Machetă prezentînd în centru sala decorată cu frescele lui Tiepolo.
2. Proiect de ancorare a plafonului *in tolliș* de grinzile șarpantei.

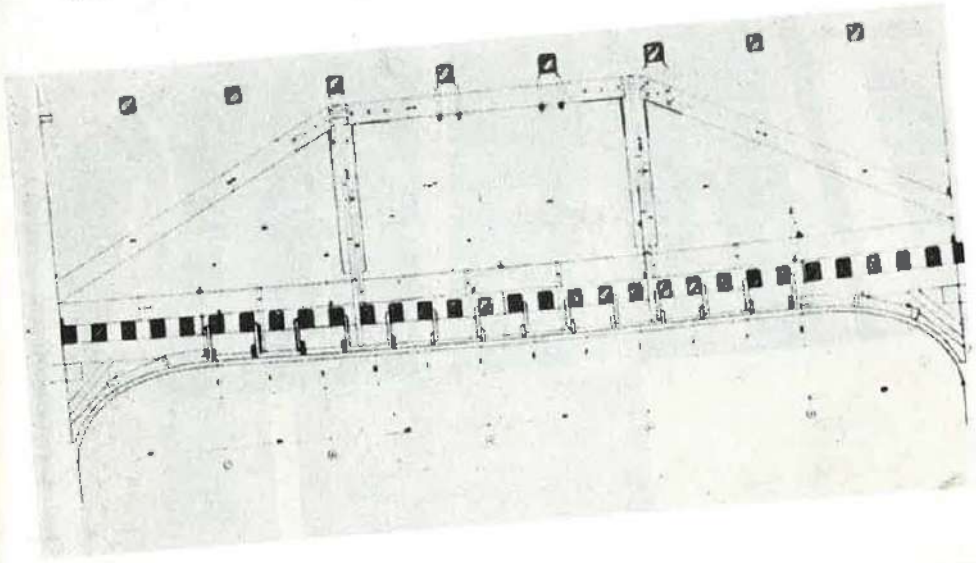

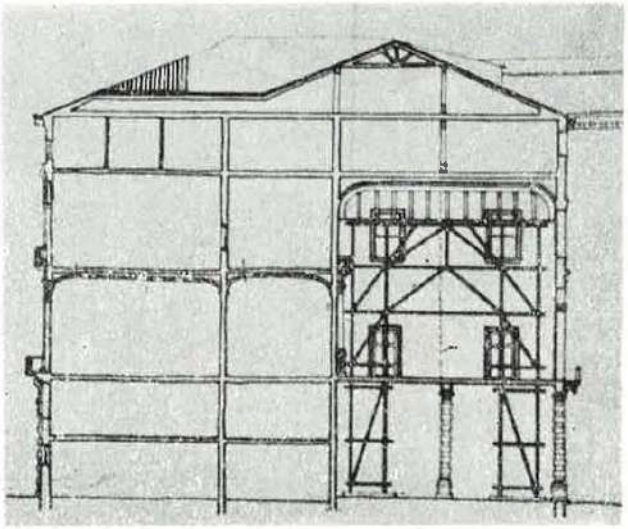

3

134.
3. Schema schelei de susținere.
4. Detalii ale schelei de susținere.
5. Aplicarea unor bucăți de pîslă pe părțile care ating pictura.
6. Detalii ale schelei de susținere.
7. Ajustări speciale pentru protecția reliefurilor în stuc.

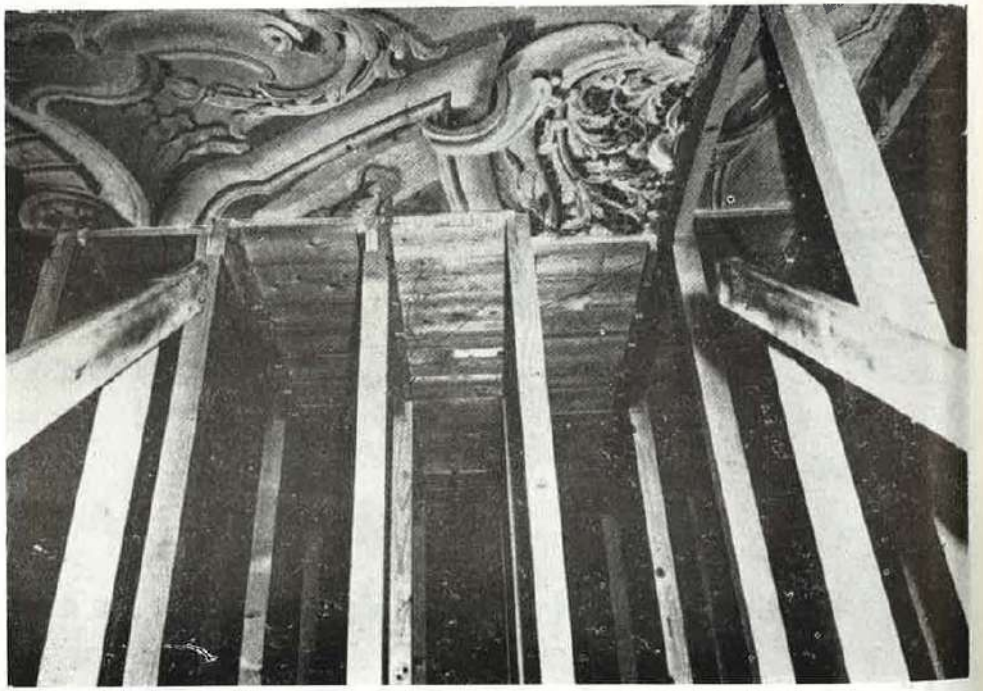

4

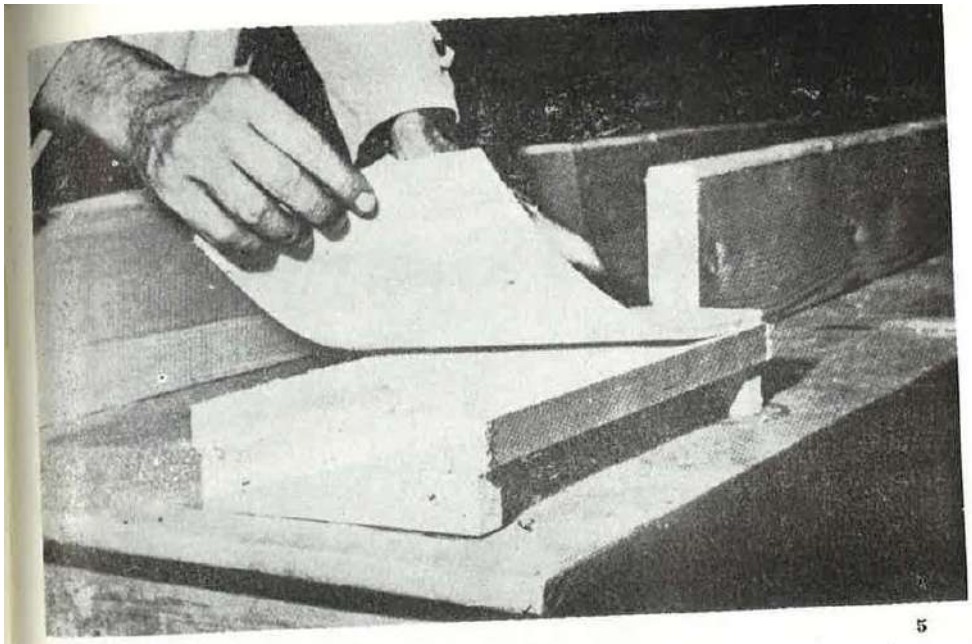

5

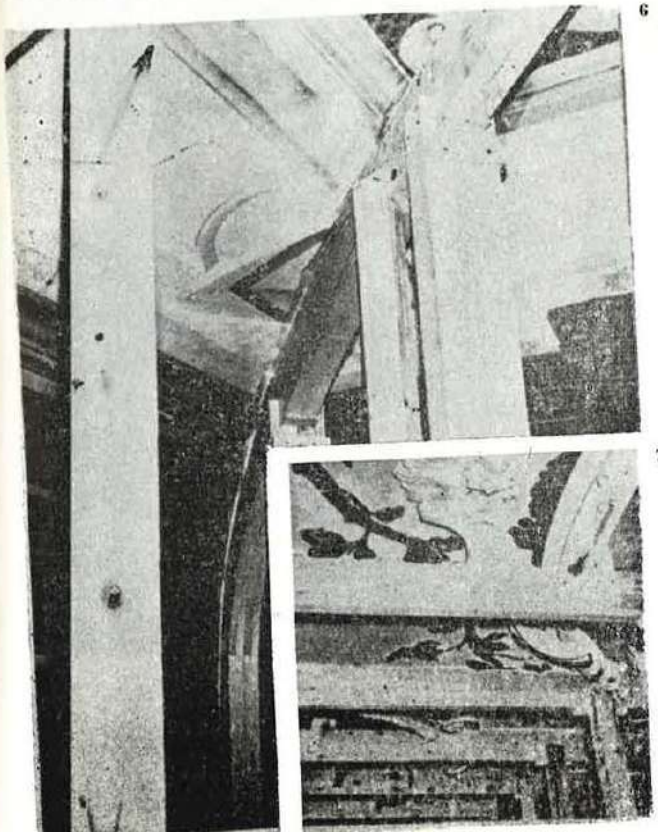

6

7

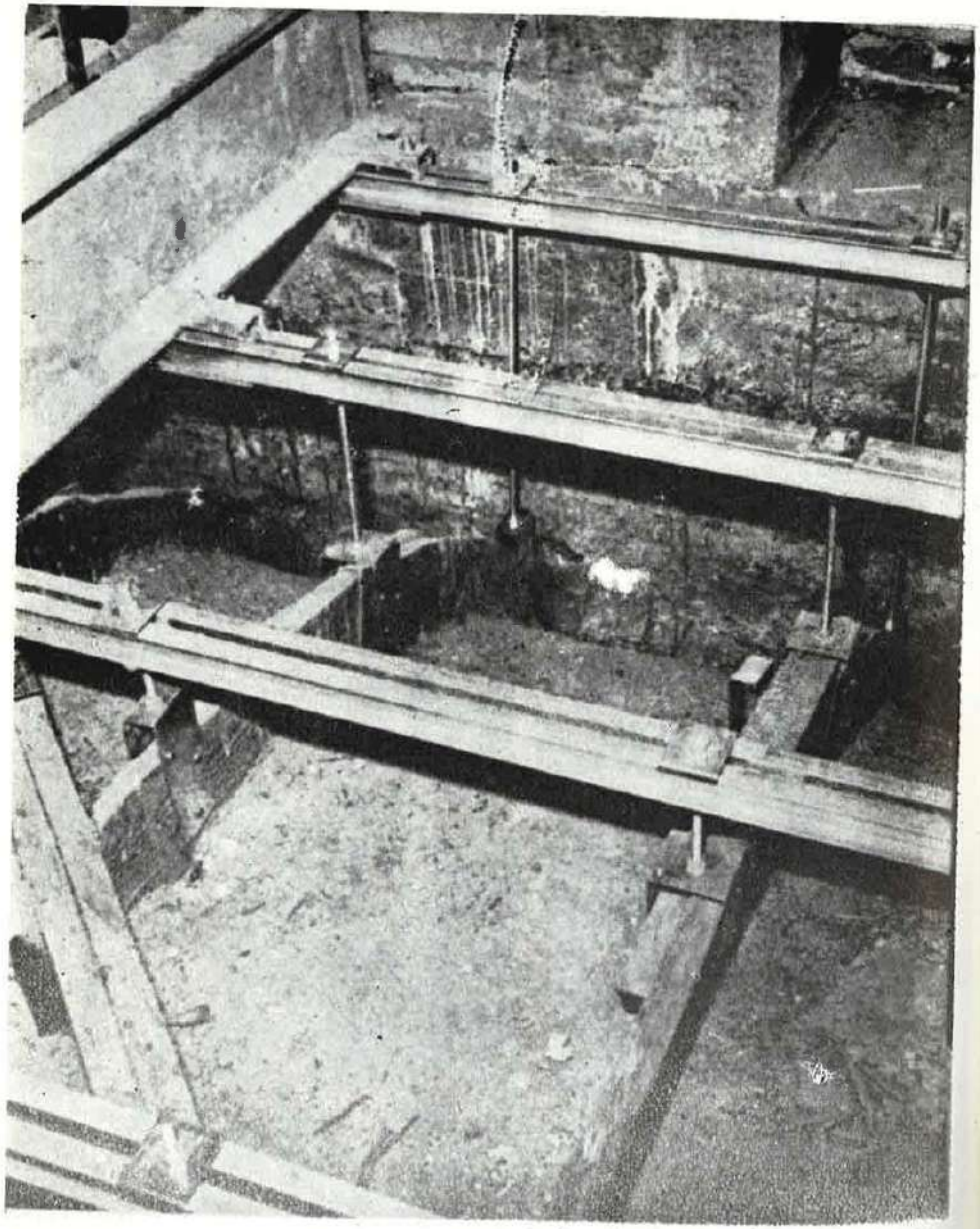

135. Veneția (Italia), Palazzo Labia. Noua ancorare a grinzilor plafonului cu o rețea modernă de grinzi metalice menite să descarce grinzile originale. Un sistem de piese filetate permite reglarea exactă a tensiunii.

136. *Slacco a massello* dintr-o bucată în absida unei biserici rupestre din Matera (Apulia, Italia).
1. Ansamblu al absidei după curățare și înaintea operațiunilor de extragere.
2. Aplicarea tifonului *facing*-ului după extragerea picturilor laterale.
3. Aplicarea pînzei *facing*-ului.
4,5. Scobirea șanțului în rocă, în jurul absidei.

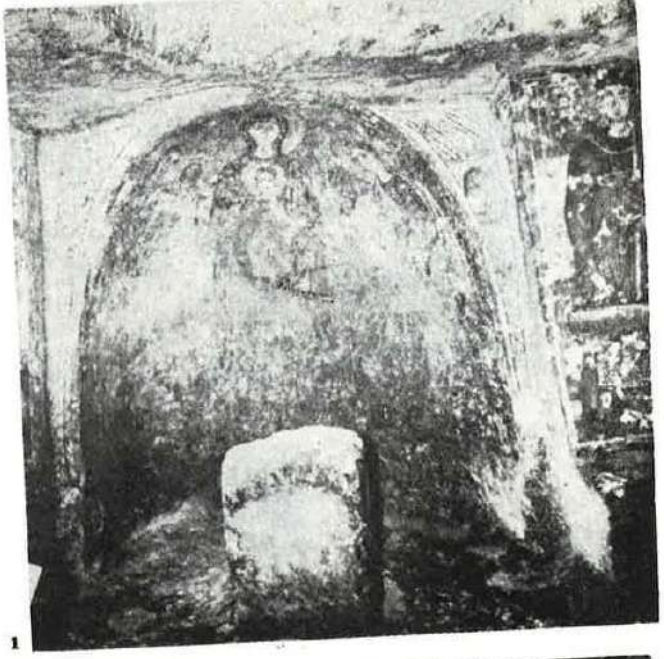

1

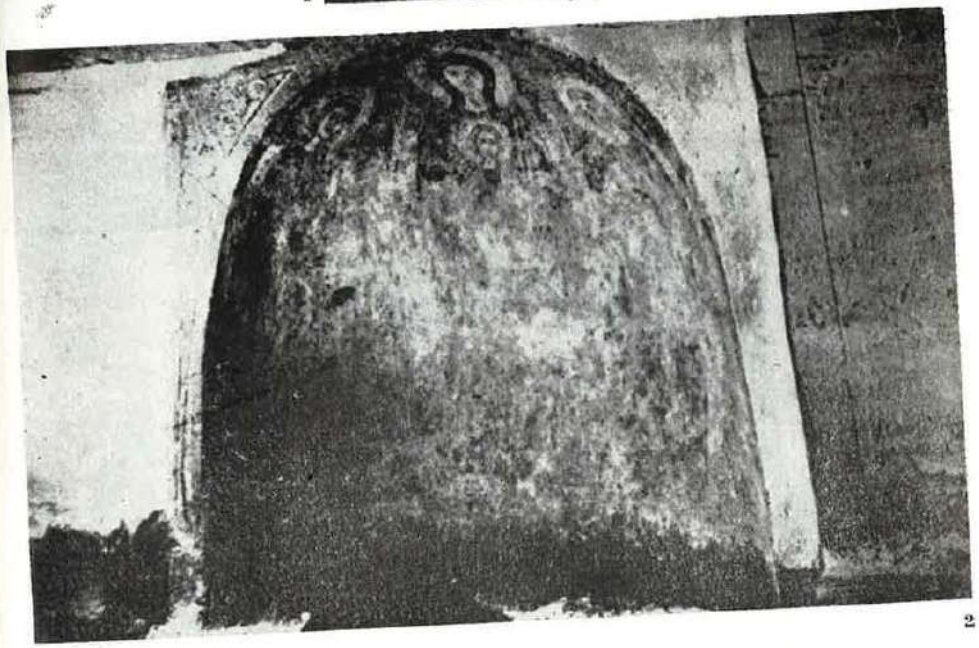

2

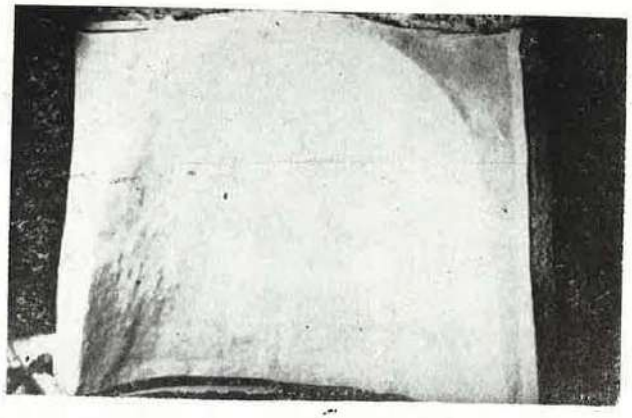

3

4

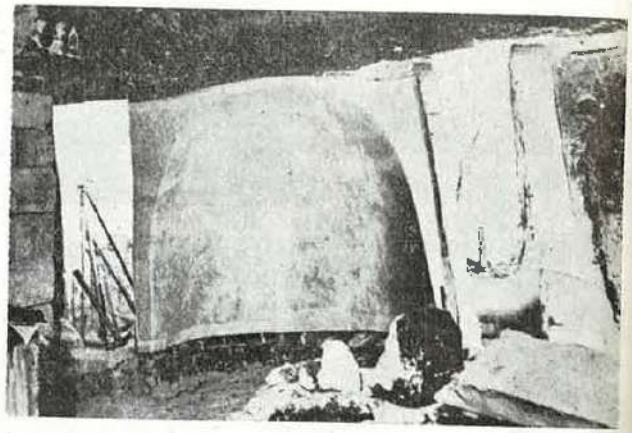

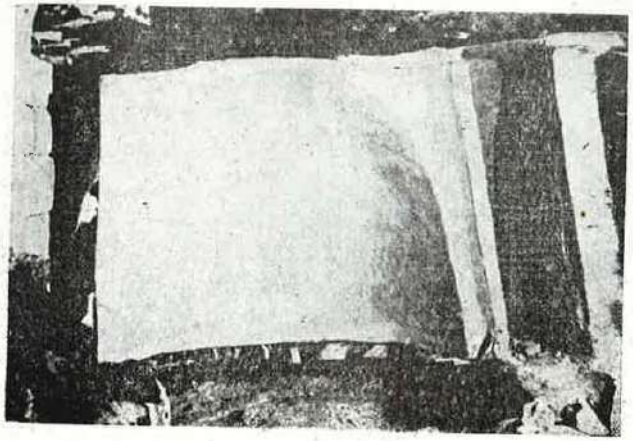

5

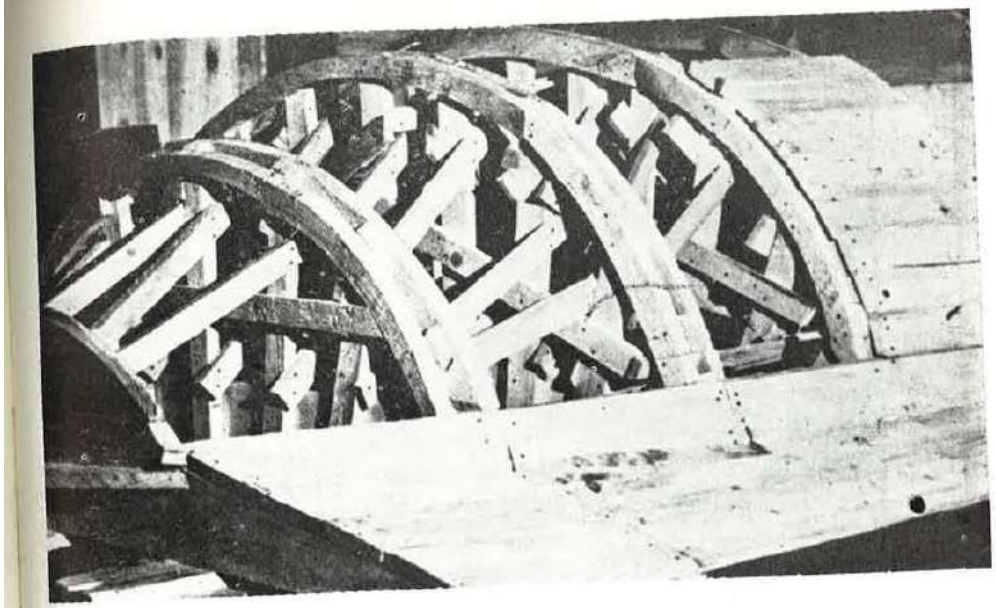

137. (1 și 2) Construcția și punerea în poziție a gabaritului menit să susțină pictura în momentul extragerii cu o parte din suportul de rocă.

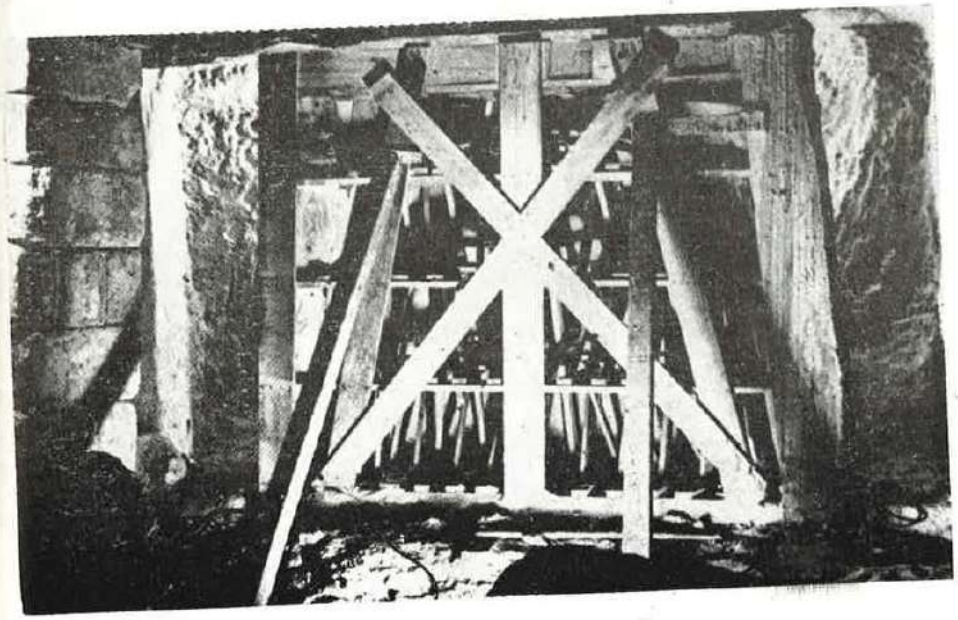

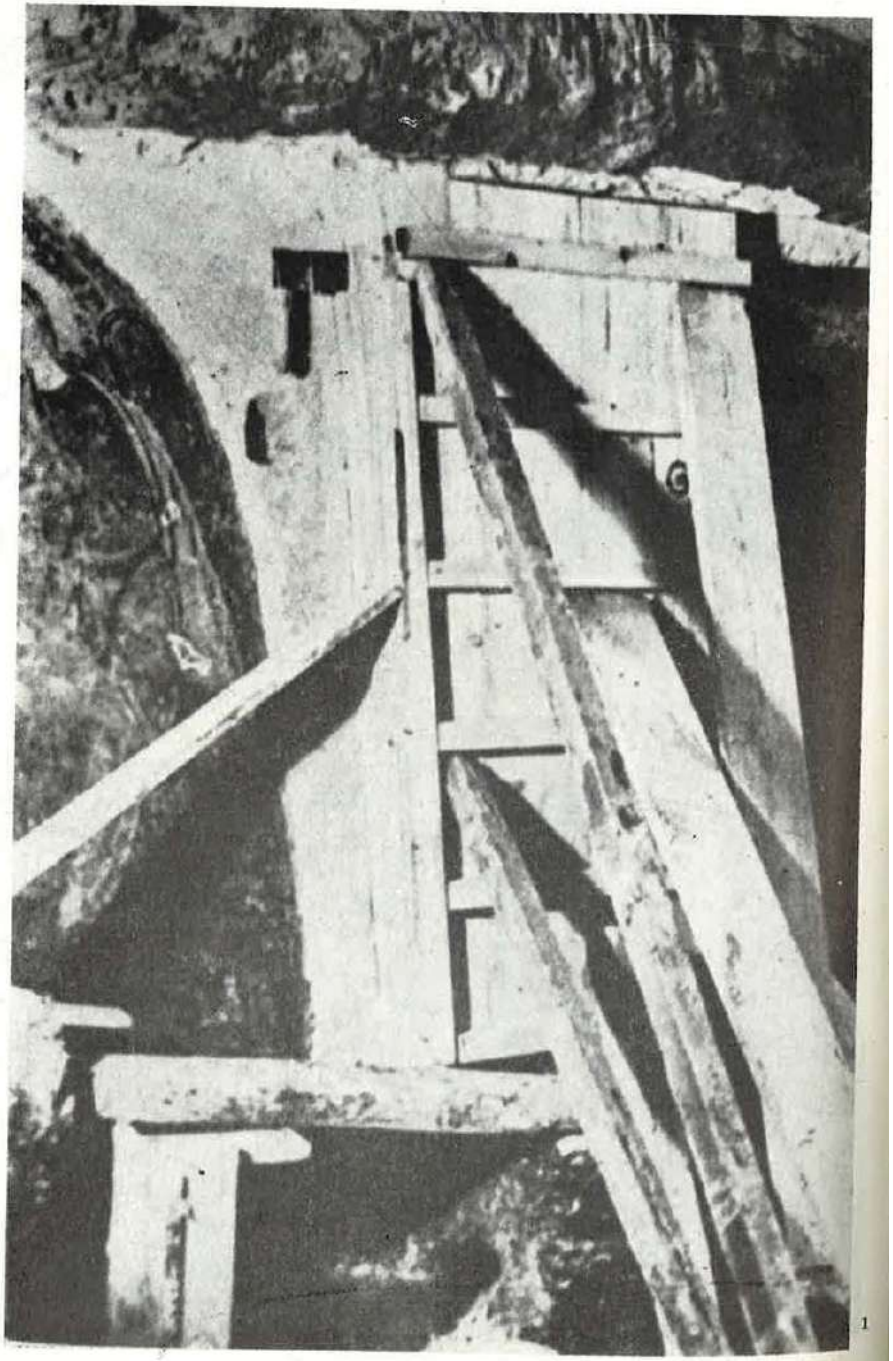

1

138. (1, 2, 3) Extragerea prin *sincco a massello* a unei picturi dintr-o biserică rupestră de la Matera (Apulia, Italia).

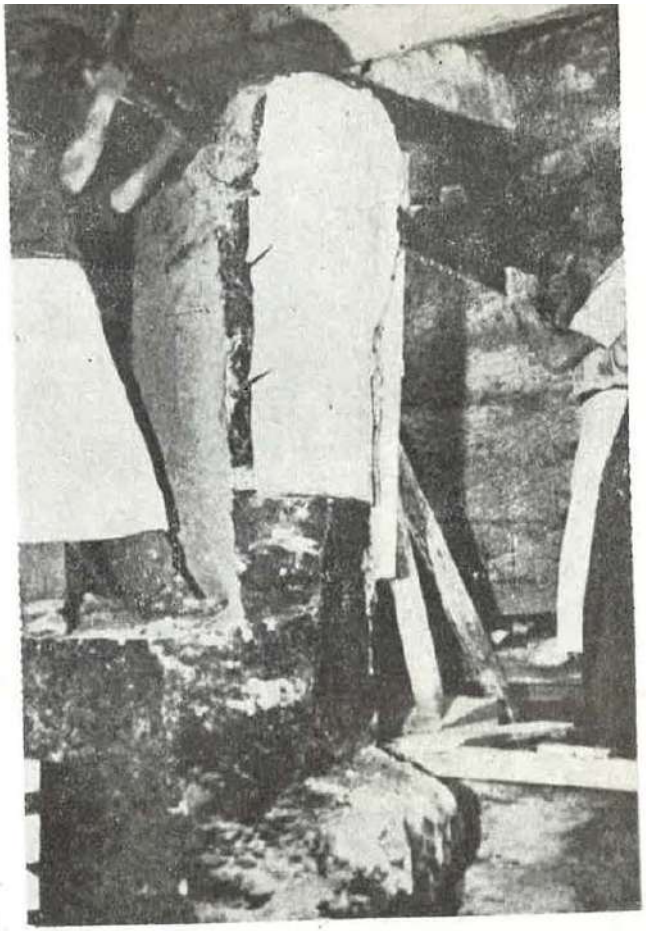

2

3

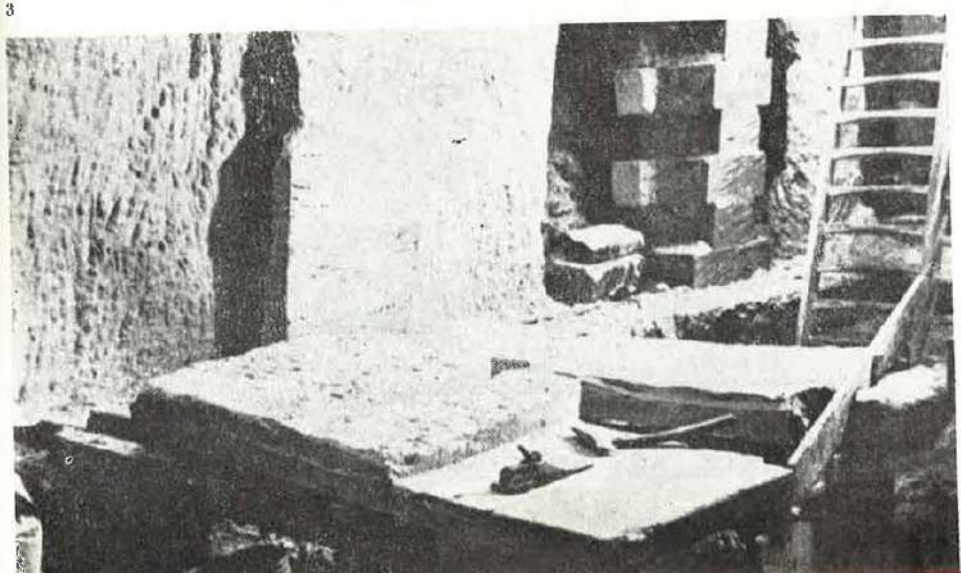

139. Trei Bodhisatva. Pictură murală din epoca Song (China, sec. XII), pe tencuială de argilă. Originea necunoscută. De notat urmele decupajului în fragmente de aproximativ 50 pe 60 cm, efectuat odinioară pentru a realiza extragerea. Londra, British Museum.

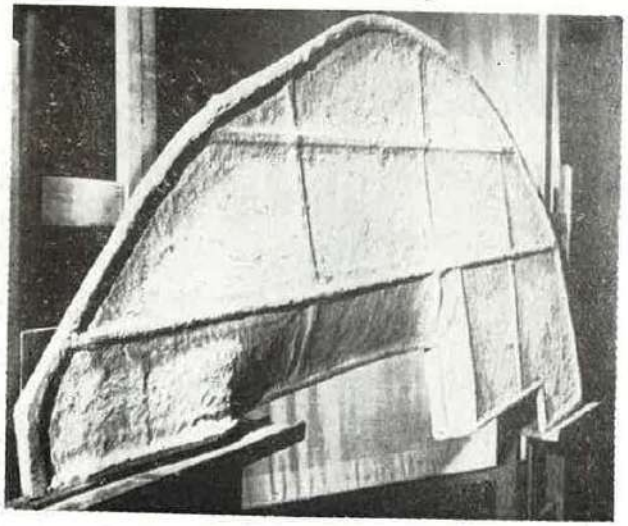

140. Nou suport, din împîsliturâ de fibre de sticlă și rășină, cu întăriturî metalice. Plasticitatea formulei permite reproducerea exactă a suportului original (vezi fig. 54.).

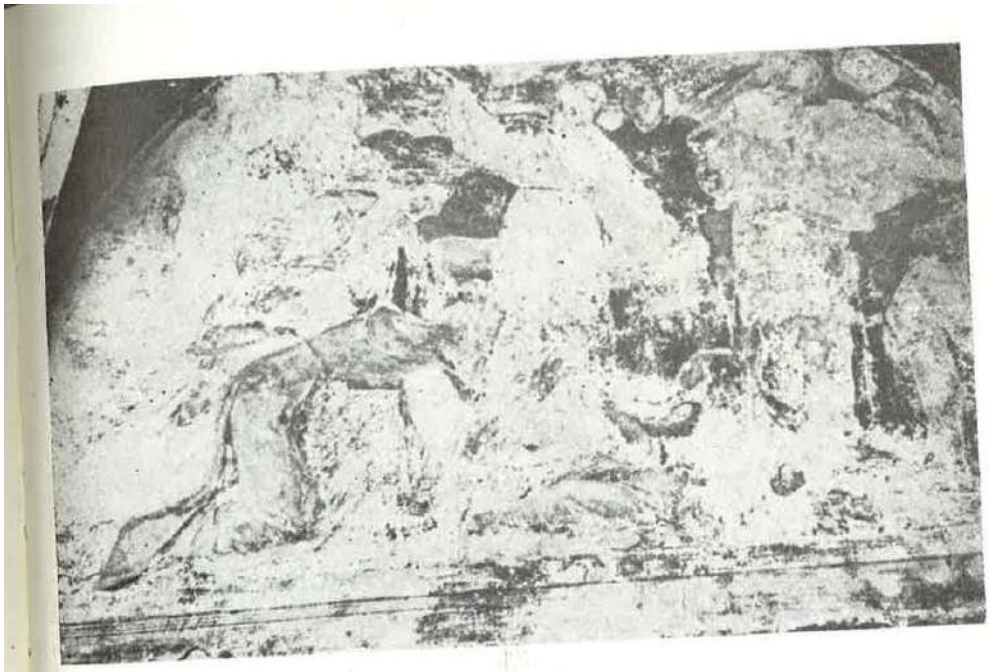

141. Pericole ale extragerii prin *strappo*: resturi de culoare pe zid după o extragere prin *strappo* (ansamblu și detaliu).

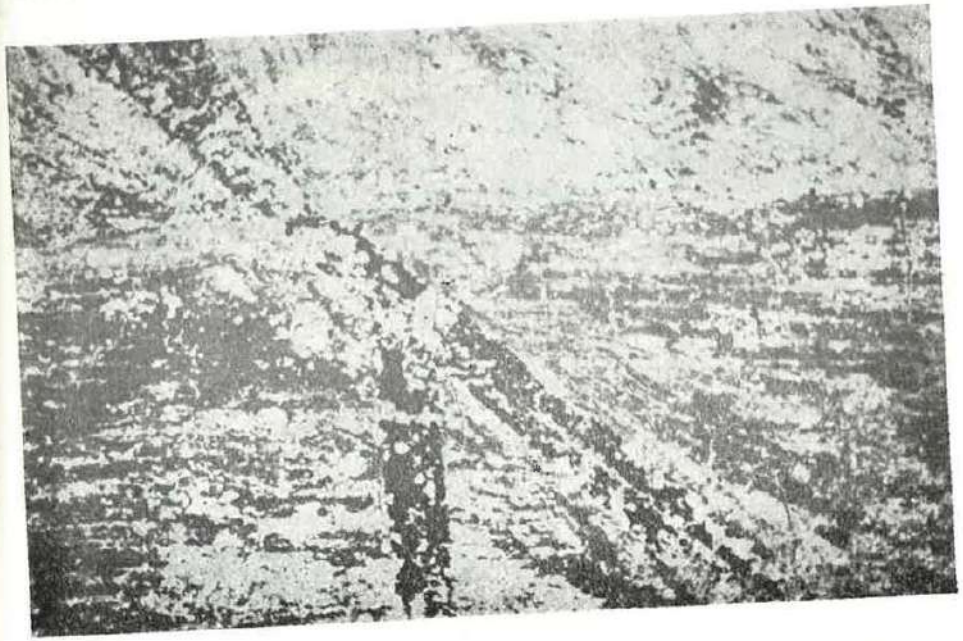

142. Pericole ale extragerii prin *strappo*: detaliu de pictură murală etruscă prezentînd impresiunea tramei *facing*-ului şi *backing*-ului de pînză pe stratul pictural.

143. Pericole ale extragerii prin *strappo*:
1. Fragment de pictură tratată prin *strappo*.
2. Fragment analog tratat *in situ*. De notat distrugerea „reliefului" şi încreţirea stratului pictural în pictura tratată prin *strappo*.

144. Brauweiler (R. F. Germania), Sala adunării canonicilor, *Daniel în groapa cu lei*.
1. Starea înainte de degajarea originalului. Vechiul retuş de spirit romantic a luat dimensiunile unei repictări aproape complete şi mai ales al unei reluări totale a desenului, ceea ce a dus la modificarea completă a expresiei.
2. După degajare, care relevă, în ciuda uzurii, calităţile expresive ale originalului.

145. Mou (Danemarca), Biserica din Elmelunde, a treia boltă a navei. Detaliu prezentînd pictura cu var originală (pe la 1490) sub repictările de la 1896. De notat textura „murală" a suprafeței originale și aspectul „subțire" și **plat al repictării** din sec. XIX.

146. Tarquinia (Italia), *Mormîntul leoaicelor*. Lacunele, astupate cu ciment fără grija integrării, se detașează și „fac figură" în fața compoziției originale care devine astfel fragmentată și este redusă la starea de „fond".

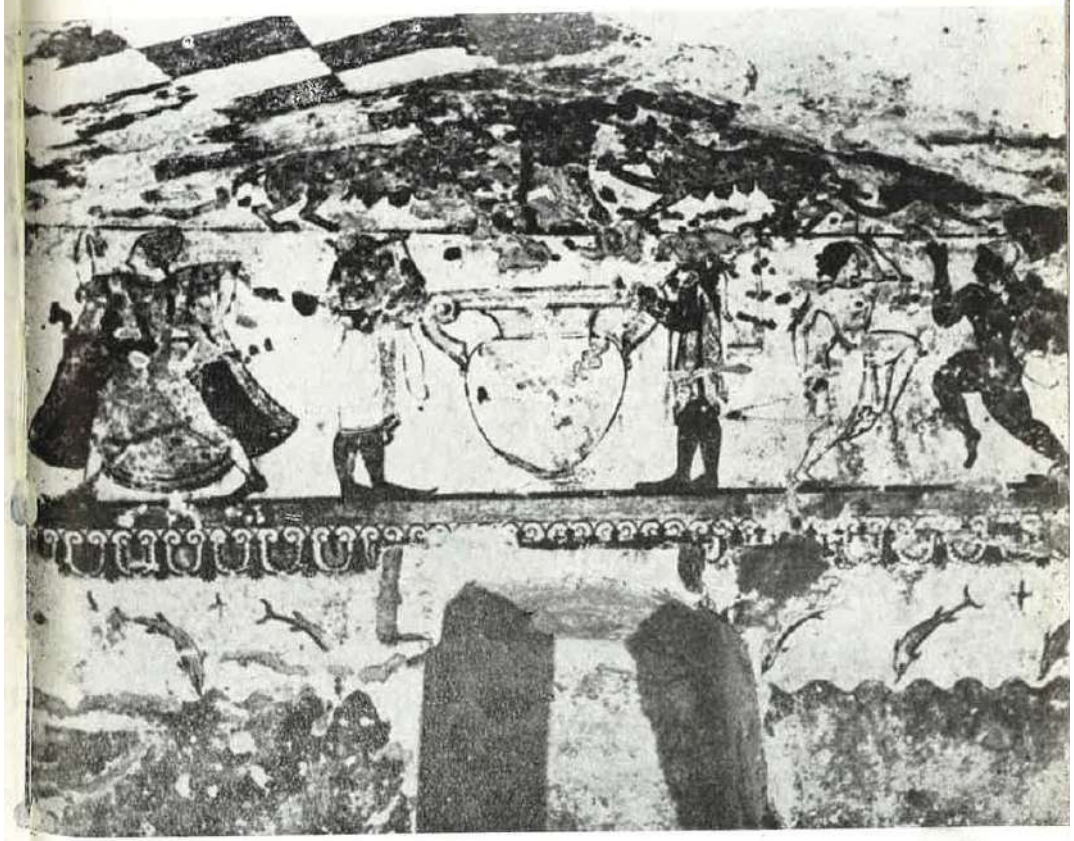

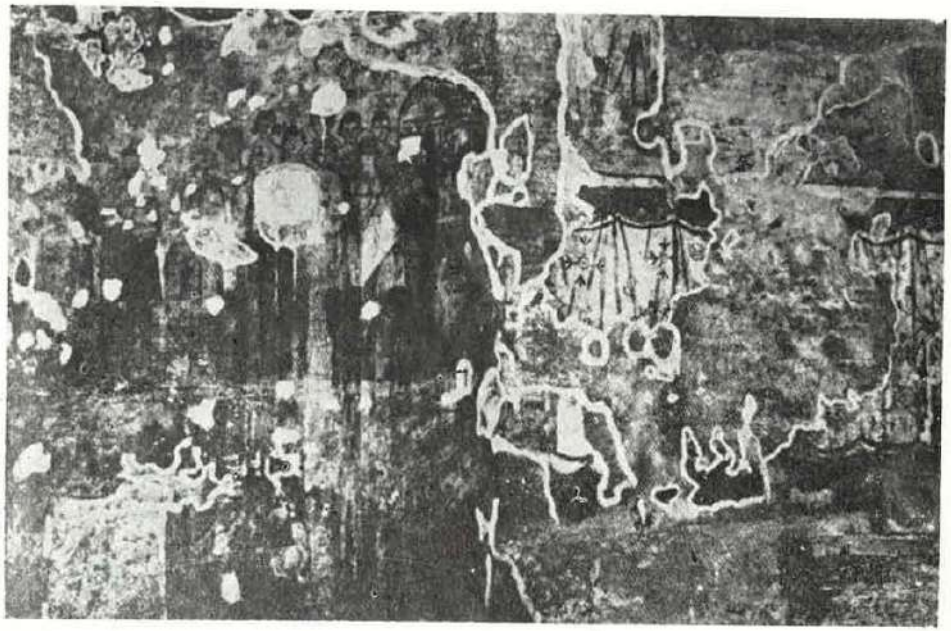

147. Roma (Italia). Oratoriul celor patruzeci de martiri. Întărirea marginilor lacunelor, executată în benzi prea largi și de culoare prea deschisă, obliterează complet ansamblul, reducîndu-l la starea de „fond" pe care ea se detașează ca „figură".

148. Ajanta (India). Compoziție făcută ilizibilă prin maniera de tratare a lacunelor, care ies în prim plan și sparg unitatea imaginii, în vreme ce aceasta s-ar restabili în mod natural dacă lacunele ar fi tratate ca fragmente ale unui plan de fond unic, situat optic *în spatele* imaginii.

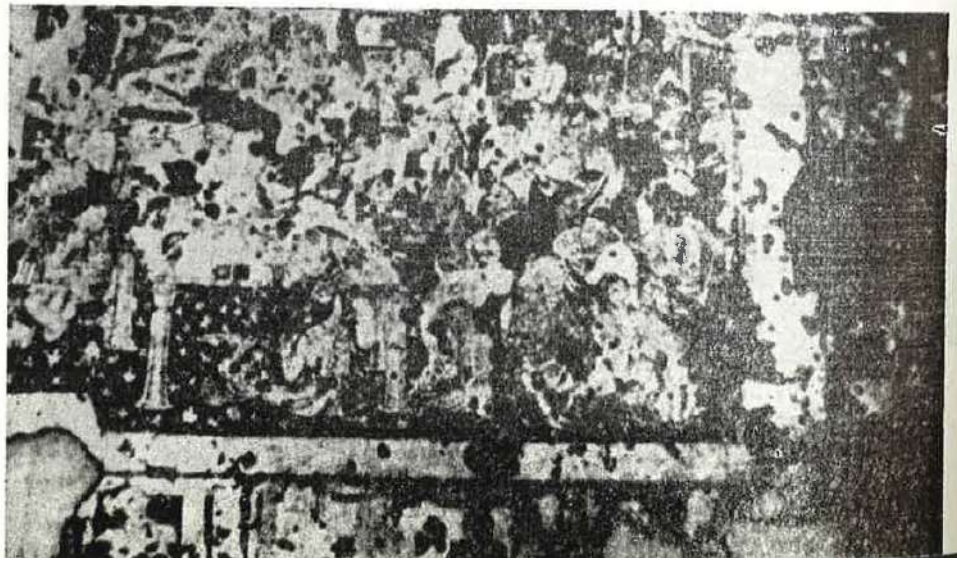

149. Regensburg (R. F. Germania), vechea mănăstire din Prüll, tribuna „Westbau". Detaliu din *Bauaufnahme*. Exemplu de retuș „impresionist" care imită starea degradată a originalului în loc de a restabili unitatea formală a acestuia; în plus, desenul a fost „reluat" în maniera romantică.

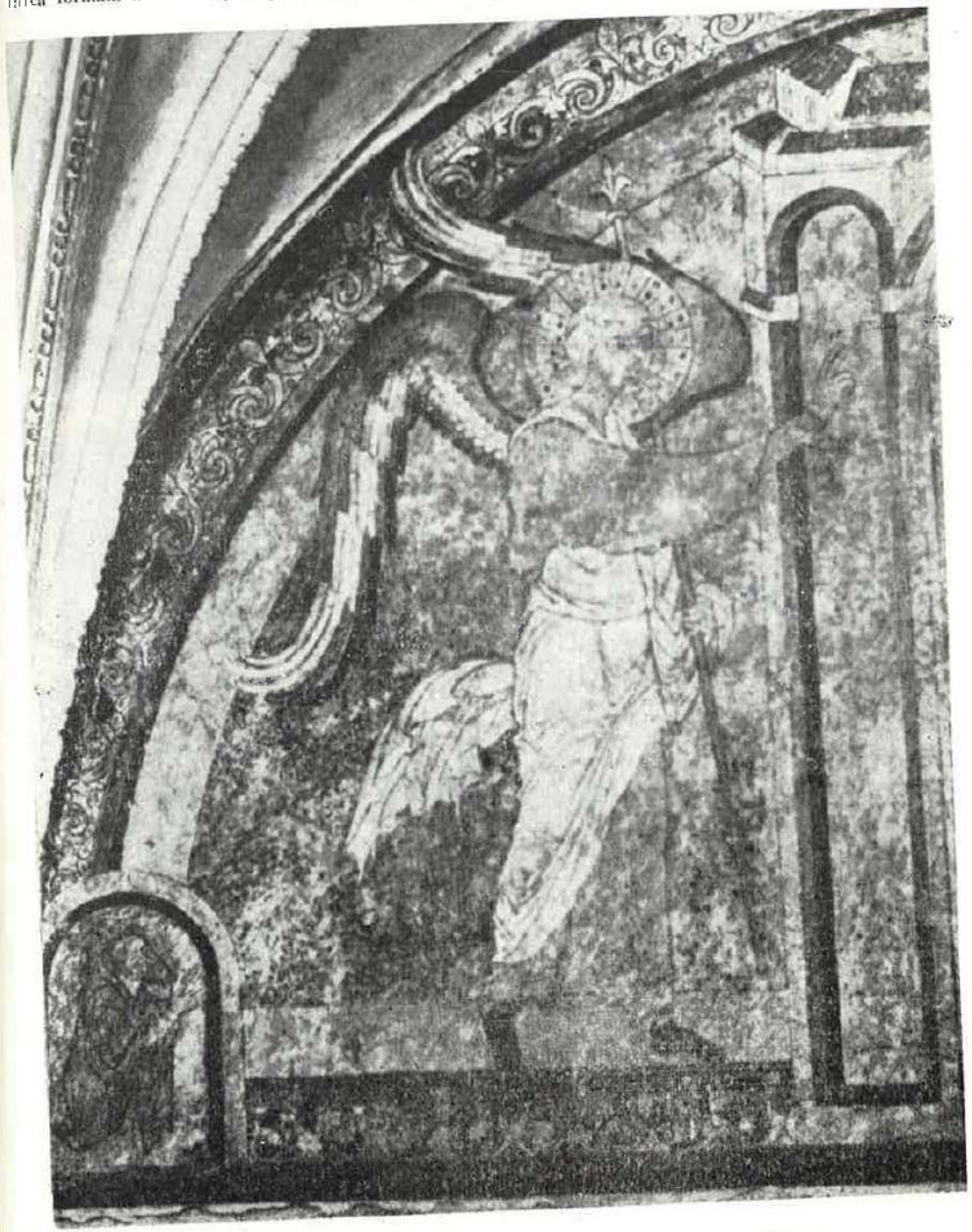

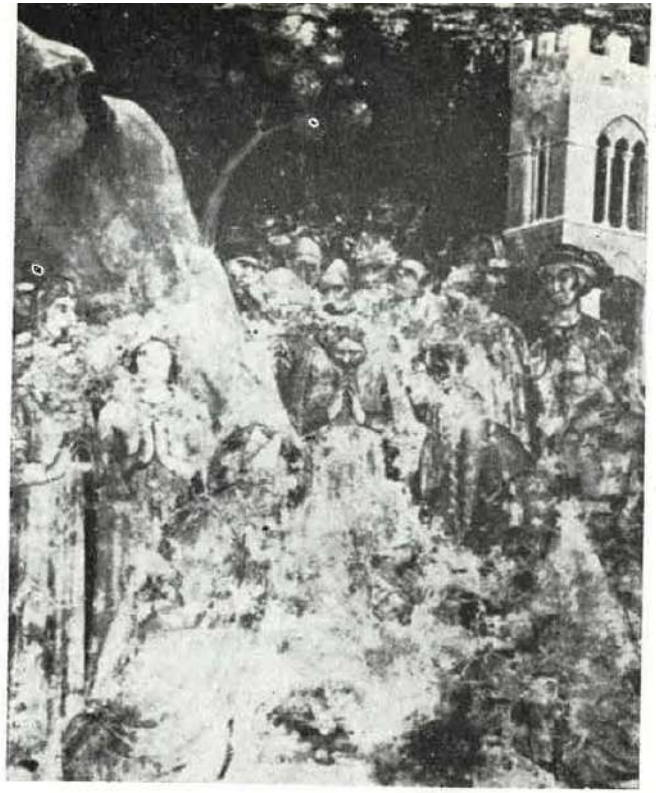

150. Simone Martini, capela Sfîntului Martin, Assisi (Italia), Bazilica inferioară. Detaliu din bolți, înainte și după restaurare. Lacunele limitate la stratul pictural și datorate efloreseențelor saline, au fost reintegrate cu acuarelă, cu un ton ușor modificat, restabilind continuitatea formală în uzuri, dar fără a reconstitui părțile care lipsesc.

151. Giotto, *Moartea Sfîntului Francisc*, Florența (Italia), Santa Croce, capela Bardi. Starea înainte de degajarea lacunelor și după aceea. Eliminarea retușurilor vechi a permis recuperarea unei bune părți a originalului, dar lacunele lăsate de vechiul altar baroc „fac figură" pe compoziție și o întrerup în mod dezagreabil. Exemplu tipic de dilemă: trebuie îndepărtate sau nu vechile retușuri?

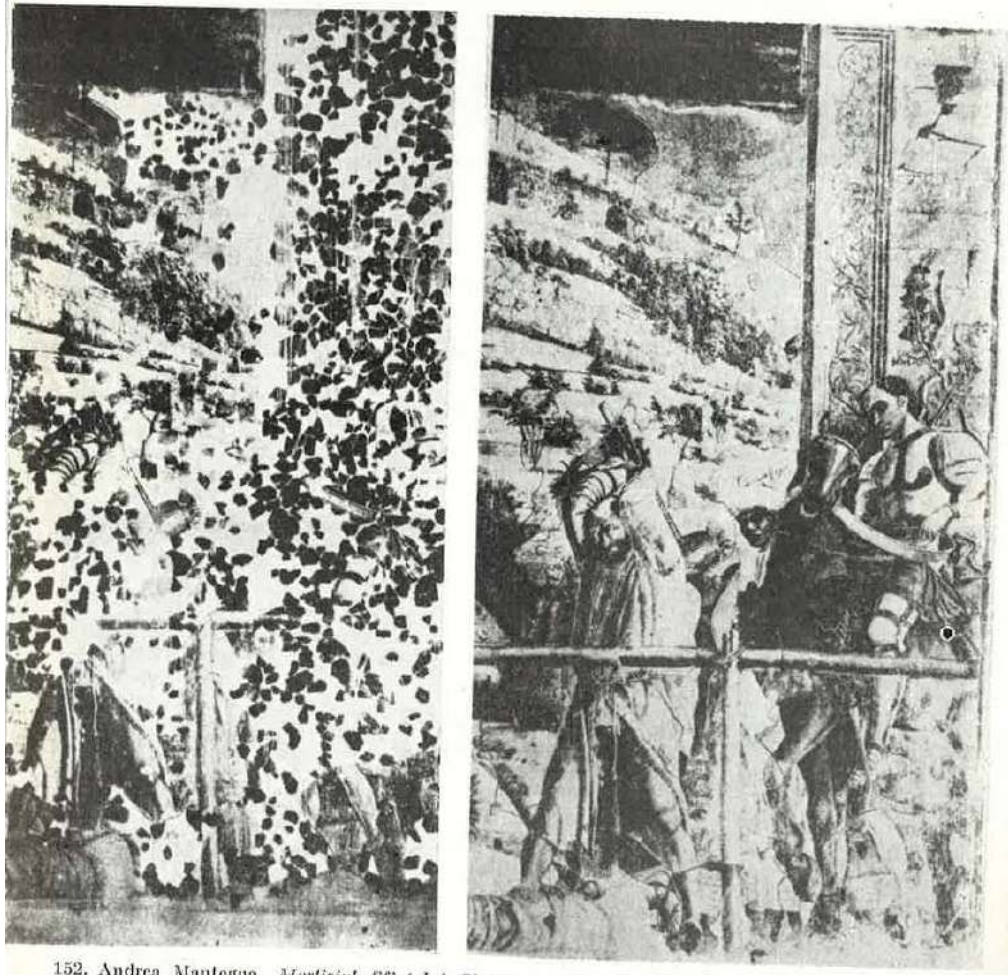

152. Andrea Mantegna, *Martiriul Sfîntului Giacomo*, Padova (Italia), biserica Ermitani.
1. Recompunerea fragmentelor originale.
2. Reintegrarea prin *tratteggio* a compoziției distruse de bombardament.

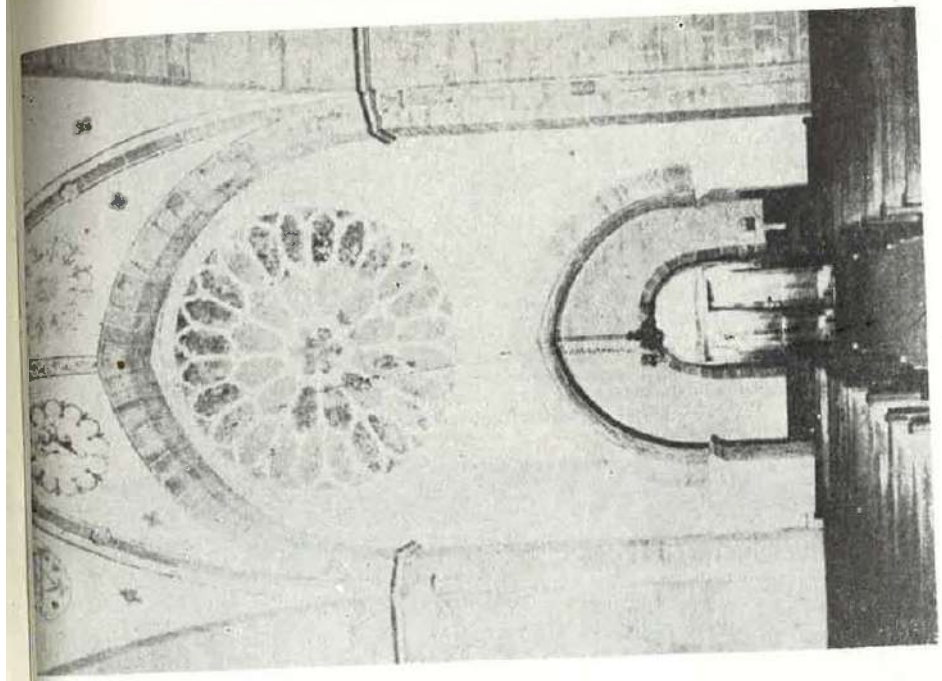

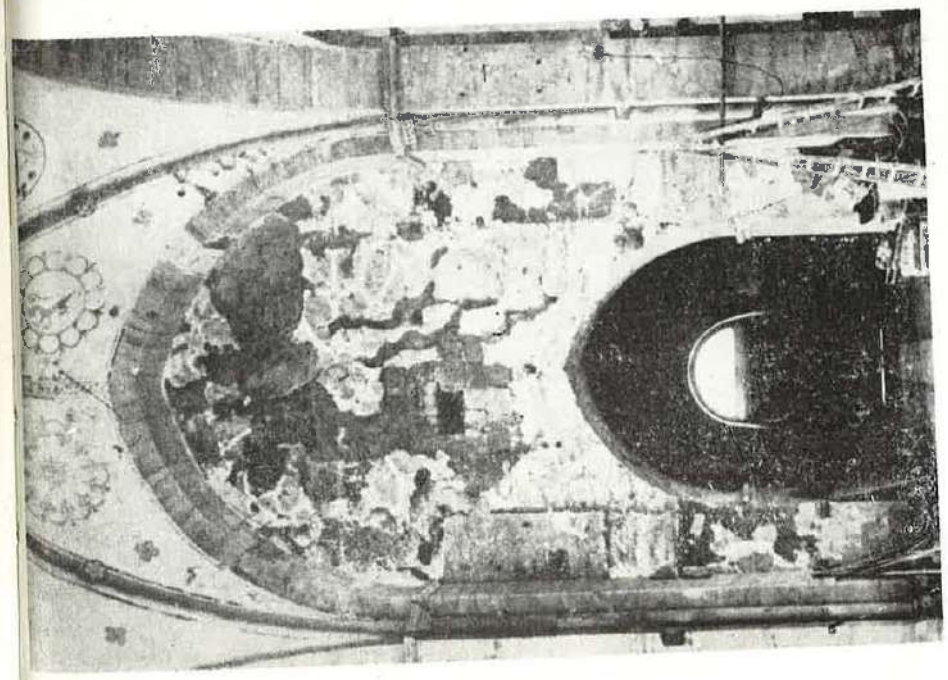

153. Dortmund-Eretchen (R. F. Germania), biserica parohială evanghelică. Zidul de vest al navei după degajarea resturilor de policromie din epoca construcției (a doua jumătate a sec. XIII) și după reconstituire (1961). Lacunele sînt tratate într-o tonalitate mai slabă decît restul originalelor.

154. Ostoumcu (R. F. Germania), biserica parohială evanghelică. Zidul de sud al tribunei cu resturile de policromie originală, completate în tonalitate mai slabă. Elemente esențiale, ca arcurile pictate de deasupra ferestrelor, dispăruseră complet. Forma lor exactă și culoarea lor fiind necunoscute, au fost completate în grisailles.

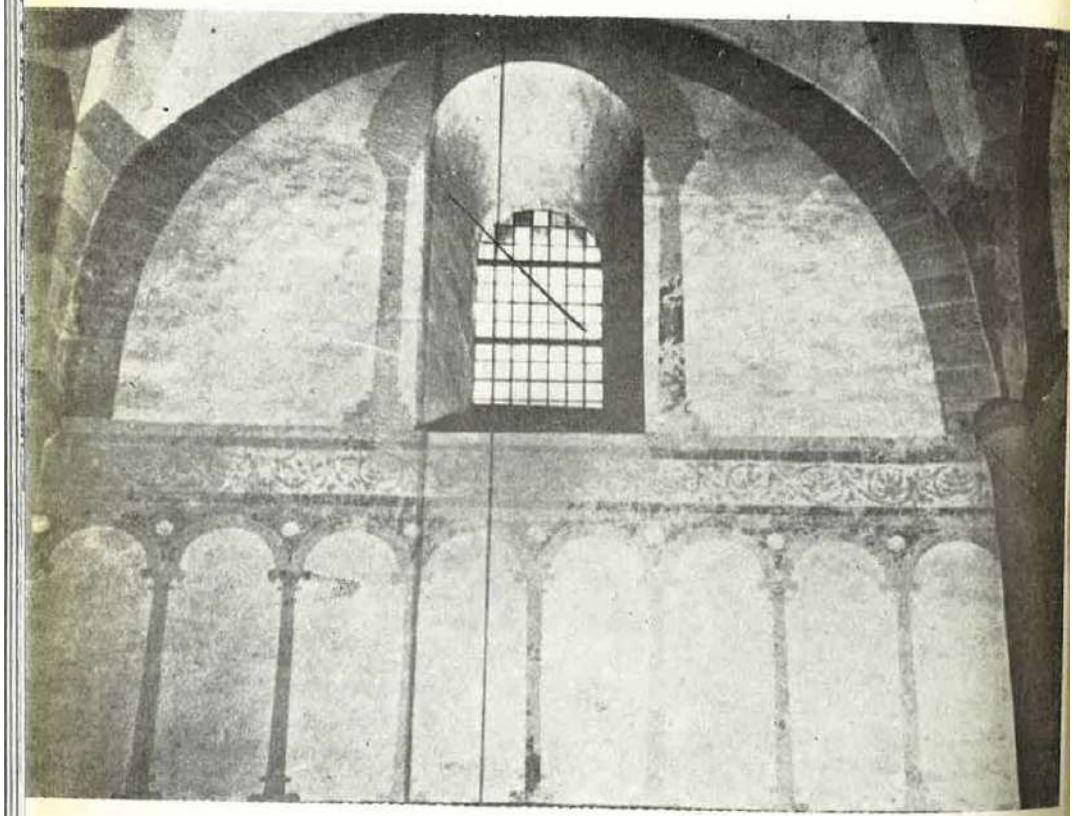

45. Takamatsuzuka (Japonia). Vedere a tumulusului care acoperă mormîntul cu picturi murale.
46. Takamatsuzuka (Japonia). Detaliu din picturile care decorează mormîntul de sub tumulus.
47. Paestum, *Mormîntul scufundătorului* (aprox. 480 î.e.n.).
48. Tarquinia, *Mormîntul leoparzilor*. Detaliu de pe peretele din dreapta (sec. V î.e.n.)
49. Tarquinia, *Mormîntul taurilor*. Benzi decorative a căror linie pregătitoare a fost obținută „bătînd" cu o sfoară care și-a lăsat amprenta în torsadă pe *intonaco*-ul proaspăt.
50. Kazanlik (Bulgaria). Tolosul din epoca elenistică : detalii.
51. Pompei, *Casa lariumului lui Ahile*; perete neterminat (aprox. 79 î.e.n.).
52. 1. Pompei, *Casa labirintului*, Oecus (cel de-al doilea stil).
Detaliu de pe peretele din dreapta cu urme de *sinopia*.
2. Pompei, *Villa dei Misteri*. Cubiculum cu decor din cel de-al doilea stil (aprox. 50 î.e.n.).
53. Detaliu din il. 52 prezentînd un capitel executat prin „*giornata* inserată".
54. Pompei, *Casa lariumului lui Ahile*. Peretele unei săli cu decorul terminat, exceptînd „tabloul" central pentru care *intonaco*-ul a fost lăsat nelustruit.
55. Pompei, *Casa dei Vetti*. Prima cameră în stînga intrării (aprox. 70 e.n.). Panou cu fond alb cu tablou executat prin „*giornata* inserată".
56. Pompei, *Villa dei Misteri*, *Faun dansînd* (aprox. 50 î.e.n.). Detaliu în lumină razantă arătînd strivirea împăstirilor ca urmare a lustruirii finale generale.
57. Pompei, *Villa dei Misteri*, *Marea sală a misterelor* (aprox. 50 î.e.n.).
58. Pompei, *Casa dei Vetti*, sală cu decor din cel de-al patrulea stil (aprox. 70 e.n.). Detaliu din friza cu putti culegînd struguri.
59. Pompei, *Casa dei Vetti*, sală cu decor din cel de-al patrulea stil (aprox. 70 e.n.). Detaliu din friza cu putti culegînd struguri.
60. Herculanum. Coridorul unei case neidentificate cu decor din cel de-al treilea stil. Lumina reflectată relevă lustruirea specială limitată la benzile și motivele decorative.
61. Herculanum. Detalii din il. 60. Motiv decorativ cu grifon.
62. Pompei, casă neidentificată. Detalii de arhitectură arătînd în lumină reflectată urmele lustruirii finale care a strivit împăstirile.
64. Pompei, *Casa dei Vetti*, sală cu decor din cel de-al patrulea stil. Detaliu.
63. Pompei, casă neidentificată. Detalii de arhitectură arătînd în lumina reflectată urmele de lustruire finală care a strivit împăstirile.
65. Pompei. *Casa lui Castor și Polux*. Exemplu de desen gravat în *intonaco*-ul proaspăt.
66. Pompei, *Casa lariumului lui Ahile*, bolta lariumului, partea dreaptă ilustrînd întegrarea reliefului și a picturii.
67. Villa romană sub catacombele de la San Sebastian. Perete cu decor din sec. III.
68. Detaliu din il. 67.
69. Schiță reprezentînd pe Sf. Gheorghe, provenind de la biserica din Djurdjevi Stupovi la Ras, Serbia (sec. XII). Belgrad, Muzeul Național.
70. Asinou (Cipru), nartexul, 1333. Detalii arătînd suprapunerea tonurilor.
71. Nerezi (Macedonia iugoslavă), biserica Sf. Pantelimon (1164). Detaliu.
72. Sant'Angelo in Formis, catedrala (1072—1087). Detaliu.
73. Asinou (Cipru) (1333). Detaliu prezentînd suprapunerile bizantine pe o figură.
74. Moldovița (România). Detaliu din decorul exterior al zidului de sud al bisericii.
75. Asinou (Cipru), nartexul (sec. XII?). Exemplu de desen pregătitor gravat.
76. Patriarhia din Pec, biserica Sfinților Apostoli. Înger din *Înălțare* (pe la 1250).
77. Mănăstirea de la Piva (Muntenegru). Capul unui înger din partea dreaptă a absidei (începutul sec. XVII).
78. Biserica mănăstirii Voroneț (România). Grup de donatori și detaliu de pe peretele de vest al naosului (sec. XVI).
79. Sant'Angelo in Formis (1072—1087). Zidul de nord al navei.
80. Gurk (Austria), tribuna de vest a catedralei. Detaliu din *Schimbarea la față* (pe la 1260).
81. Perschen lîngă Nabburg (Bavaria, sec. XII). Exemplu de pictură executată pe văruială.
82. Mănăstirea din Nonnberg (Salzburg, Austria). Detaliu al figurii Sf. Florian (sec. XII).
83. Lipp (Rheinland). Biserica parohială catolică (sec. XIII). Detaliu.
84. Krems-Stein (Austria), Göttinger Hofkapelle (sec. XIV). Desen pregătitor gravat în tencuiala uscată.
85. Urschalling (Bavaria). Absida bisericii parohiale.
86. Detaliu din il. 85 prezentînd folosirea poșoarului.
87. Biserica de la Hald (Jylland, Danemarca), partea de sud a corului (sec. XV). Exemplu caracteristic de „kalkmalerei" nordic.

88. Biserica de la Frauenchiemsee (Bavaria). Detaliu din decorul de secol XV al balustradei din spatele altarului. Motiv decorativ gravat cu ajutorul unui poşoar.
89. Acolman (Mexic). Decoraţia scării mănăstirii (sec. XV).
90. Praga, catedrala Sf. Vit, capela Sf. Vaclav. Detaliu : cap de înger. Aplicarea pe zid a tehnicii tempera dezvoltată în pictura de panou (pe la 1365—1370).
91. Karlstein, capela Sfintei Cruci ; Maestrul Teodoric, *Închinarea magilor*, detaliu (sec. XIV).
92. Erfurt (R. D. Germană), catedrala Sf. Cristof (sfîrşitul sec. XV). Pictură executată în ulei pe zidul pregătit.
93. Pistoia (Italia). Maestru de pe la mijlocul sec. XIII. *Colnicul* provenind de în biserica San Domenico. 1) Sinopia ; 2) Frescă.
94. Assisi, Bazilica superioară. *Sacrificiul lui Isaac* (a doua jumătate a sec. XIII).
1. Ansamblul scenei înainte de extragere.
2 Desen pregătitor în *verdaccio* rămas pe *intonaco* după *strappo*.
95. Assisi, Bazilica superioară. Şcoala romană. *Figura lui Christ* (sfîrşitul sec. XIII)
1. Înainte de extragere.
2. Desen pregătitor în *verdaccio* rămas pe *intonaco* după *strappo*.
96. Assisi, Bazilica superioară, *Sărutul lui Iuda. Sinopia.*
97. Giotto, *Punerea în mormînt*, Padova, capela Scrovegni.
98. Pietro Lorenzetti, *Coborîrea de pe cruce*, Assisi, Bazilica inferioară. Detaliu.
99. Simone Martini, capela Sf. Martin, Assisi. Detaliu.
100. Assisi, Bazilica inferioară, capela Magdalenei. Cap de înger cu aureolă întinzîndu-se pe toată suprafaţa figurii.
101. Folosirea poncifului pentru motivele decorative repetate în serie :
1. Atelierul lui Andrea Orcagna, Santa Maria Novella, Florenţa.
2. Augsburg, Fuggerhaus, Sală de baie. Detaliu de grotescă.
102. Domenico Veneziano, *Sfîntul Francise şi Sfîntul Ioan Botezătorul*, Florenţa, Santa Croce, Figura Sf. Ioan Botezătorul.
103. Francesco Penni, *Dumnezeu despărţind lumina de întuneric.*
1. Desen de caroiaj pentru reportarea la scară *in situ.*
2. Pictură executată *in situ.* (Loggiile Vaticanului).
104. Exemplu de documentaţie pentru tehnica de execuţie a unei picturi murale : Francesco Salviati, Sala serbărilor farnesiene, Palazzo Farnese, Roma.
105. Detaliu din il. 104, cu indicarea *giornatelor* şi a calcurilor gravate.
106. 1. Salviati. Sala serbărilor farnesiene. Detaliu : capitel al cărui desen a fost aplicat cu ponciful.
2. Salviati. Sala serbărilor farnesiene. Detaliu : capitel desenat cu cale cu poanson.
107. Salviati, Sala serbărilor farnesiene. Detaliu prezentînd caroiajul gravat în tencuială proaspătă.
108. Salviati, Sala serbărilor farnesiene. Detaliu de rensou schiţat cu mîna liberă pe tencuiala proaspătă.
109. Salviati. Sala serbărilor farnesiene. Detaliu prezentînd liniile calcului gravat şi jocul de împăstări.
110. Vatican, Sala lui Constantin ; şcoala lui Rafael. Detaliu : *Clemenţa*. Figură executată în ulei pe ansamblul în frescă.
111. San Gregorio Magno, capela Sf. Andrei. Tablou de altar în ulei pe *intonaco.*
112. Manieriştii tîrzii încercau adesea să îmbogăţească jocul de texturi şi de vibraţii luminoase al frescei prin adăugarea — *in fresco* sau *a secco* — a desenelor în puncte.
113. Pieter Paul Rubens, *Apariţia imaginii Fecioarei*, Roma, Santa Maria în Vallicella. Pictură în ulei pe ardezie.
114. Annibale Carracci, *Eneea şi Anchise*, Palazzo Farnese, Roma. Camerino. Ecleraj razant
115. Giambattista Tiepolo, *Îmbarcarea Cleopatrei*, Palazzo Labia, Veneţia.
116. Paris, Palais Royal, fosta sală de mese a Regentului. Fronton de uşă atribuit lui Demachy. Exemplu de pînză mărunţită.
117. Regensburg, biblioteca palatului Turn und Taxis. Cosmas Damian Asam. Detaliu în lumină razantă.
118. Regensburg, biblioteca palatului Turn und Taxis. Cosmas Damian Asam. Detaliu în lumină razantă.
119. Andrea Pozzo. Schema „Graticolei".
120. Meersburg, plafonul unui pavilion al castelului de Johann Wolfgang Baumgartner, 1760.
121. München, Reşedinţa, Sala Nibelungilor. Detaliu din frescele lui Schnorr von Carolsfeld, care revine la folosirea cartonului calcat cu poansonul, în maniera Renaşterii.
122. Umiditate de capilaritate şi eflorescenţe la înălţimea zonei de evaporare. Pompei, *Casa fierarilumului lui Ahile* (1973).

123. Umiditatea infiltrîndu-se prin mortarul îmbinărilor zidului şi depunînd la suprafaţă săruri solubile. Assisi, Bazilica superioară.
124. Degradări datorate umidităţii : exfoliere şi pulverulenţă a statului pictural. Assisi, capela Sf. Martin de Simone Martini.
125. Degradări datorate umidităţii : cristalizarea sărurilor de-a lungul liniilor (crăpăturilor de uscare mai rapidă a picturii. Villa romană din sec. III, sub catacombele de la San Sebastian.
126. Catedrala din Erfurt (R. D. Germană), *Catedrala Sf. Cristof.* Detaliu ilustrînd exfolierea picturii în ulei pe zid (înainte şi după tratare).
127. Degradări datorate umidităţii : dezvoltarea lichenilor într-o criptă baziliană de la Matera (Apulia, Italia).
128. Degradări datorate umidităţii : picturi atacate de ciuperci pe bolţile transeptului Bazilicii inferioare de la Assisi.
129. Bazilica inferioară de la Assisi. Detaliu în cursul curăţirii.
130. Alterări ale pigmenţilor : înnegrirea locală a albului de plumb. Picturi ale lui Cimabue în Bazilica superioară de la Assisi.
131. Alterări ale pigmenţilor : înnegrirea locală a albului de plumb. Picturi de Cimabue în Bazilica superioară de la Assisi.
132. Arbore (România). Degradare crescîndă a picturii, de sus în jos, în funcţie de expunerea la intemperii.
133. Fixarea prin injectarea adezivului cu seringa.
134. Întărirea şi ancorarea bolţilor *in lattis.* Veneţia, Palazzo Labia.
135. Veneţia, Palazzo Labia. Noua ancorare a grinzilor plafonului cu o reţea modernă de grinzi metalice.
136. *Stacco a massello*, dintr-o bucată, în absida unei biserici rupestre din Matera (Apulia, Italia).
137. Construirea şi instalarea gabaritului destinat să susţină pictura în momentul extragerii cu o parte din suportul de rocă.
138. Extragerea prin *stacco a massello* a unei picturi dintr-o biserică rupestră de la Matera (Apulia, Italia).
139. *Trei Boddisatva.* Pictură murală din epoca Song, pe tencuială de argilă (China, sec. XII).
140. Suport nou din împsilitură de fibre de sticlă şi răşină cu nervuri de întărire.
141. Pericole ale extragerii prin *strappo* : resturi de culoare pe zid după o extragere prin *strappo.*
142. Pericole ale extragerii prin *strappo* : detaliu de pictură murală etruscă prezentînd impresiunea tramei *facing*-ului şi a *backing*-ului de pînză pe stratul pictural.
143. Pericole ale extragerii prin *strappo* : fragment de pictură tratat prin *strappo* şi fragment de pictură tratat *in situ.*
144. Brauweiler, sala de adunare a canonicilor, Daniel în groapa cu lei. 1. Starea înainte de degajarea originalului. 2. Starea după degajare.
145. Insula Mon (Danemarca), biserica din Elmelunde, a treia boltă a navei. Detaliu prezentînd pictura ce var originală (pe la 1490), sub repictările de la 1896.
146. Tarquinia, *Mormîntul leoaicelor.* Lacunele, astupate cu ciment fără grija integrării, se detaşează şi „fac figură" în faţa compoziţiei originale care se află fragmentată şi redusă la starea de fond.
147. Roma, forum roman, Oratoriul celor patruzeci de martiri.
148. Ajanta. Compoziţie făcută ilizibilă de maniera de tratare a lacunelor.
149. Regensburg, fosta mănăstire din Prüll, tribuna „westbau". Detaliu din *Bunavestire.* Exemplu de retuş „impresionist".
150. Simone Martini, capela Sf. Martin. Assisi, Bazilica inferioară, înainte şi după restaurare.
151. Giotto, *Moartea Sfîntului Francisc*, Florenţa, Santa Croce, Capela Bardi. Situaţia înainte şi după degajarea lacunelor.
152. Andrea Mantegna, *Martiriul Sfîntului Giacomo*, Padova, biserica Eremitani.
1. Recompunerea fragmentelor.
2. Reintegrarea prin *tratteggio* a compoziţiei.
153. 1. Dortmund-Bretchen, biserica parohială evanghelică. Zidul de sud al tribunei cu urmele de policromie originală, completate într-o tonalitate mai slabă.
2. Dortmund-Bretchen, biserica parohială evanghelică. Zidul de vest al navei centrale după degajarea resturilor de policromie din epoca construcţiei (a doua jumătate a sec. XIII) şi după reconstituire (1961).
154. Ostommen, biserica parohială evanghelică. Zidul de sud şi tribunei cu resturile de policromie originală, completate în tonalitate mai slabă.

Indice de materii

Notă : Nu au fost cuprinși în acest indice anumiți termeni tehnici frecvent folosiți în lucrare, precum *arriccio*, *intonaco*, *pontata*, *giornata*, liant, îmbinări, etc. Dimpotrivă, au fost incluși numeroși termeni tehnici folosiți în diferite limbi și menționați ocazional în text.

A

AB 57, 200, 331–332.
Absorbanți, 284, 286, 287, 288, 290.
Abrazivi, 281, 288, 290.
Acetat de polivinil, 230, 236, 247, 263, 265, 267,269,299,307,337.
Acetat de amil, 271.
Acetonă, 248, 271.
Acizi, 286, 290.
Acrilați, 230, 247, 337.
Acuarelă 297- 298, 300.
Agenți activi de suprafață (vezi Detergenți).
Ahemenidă, epoca ~, 97.
Airex, 274.
Albume de modele (vezi și *Podlinniki*, 120, 131.
Alcool, 236, 239.
Alcool polivinilic, 230, 246.
Alge, 171, 188, 281, 291.
Almagra, 152, 153.
Amiant, 266.
Amidon, 100, 102, 128, 157.
Amoniac (vezi și Baze), 285, 289
Amoniu, stearat de ~, 284.
Anhidrită II (sulfat de calciu anhidru) 65–66, 67- 68.
Anhidrita III solubilă, 67.
Anuradhapura, perioada ~ (Sri Lanka), 101, 102.
Apă (pentru mortare), 78.
Argilă, tencuieli pe bază de ~, 61–64, 81, 94, 96, 98, 99, 101, 102, 103, 107, 111–112, 114, 121, 127, 129, 211, 234, 299, fig. 11–13.
Atapulgit, 284, 290
Atramentum, 118.
Aur (vezi Aurire)
Aurire, 97, 112, 127, 133, 145, 146, 160, 348, 354–355, 362.
Autenticitate, autentic, 294, 304–305, 313.
Ayudhya, perioada ~ (Thailanda), 102.

B

Backing de pînză, 263–264, 267, 270, fig. 53 - 54.
Bacterii, 281, 291.
Bangkok, perioada de la ~ (Thailanda), 102.
Bariu, apă de ~. 225, 226–229.
Bauhaus, 304.
Baze (pentru curățare), 284, 285, 286, 287, 288.
Bedacril, 246.
Benzen, 271.
Bizantină, pictură ~, 28, 33, 117, 118, 119 - 128, 131, 132, 141–145, 155.
Bol, bolus, 83, 362.
Bostik S B 3, 267.
Bruxelles, Manuscrisul de la ~, 363.

C

Cadorite, 273.
Calaton CA, 232, 233.
Calc cu poanson, 39, 148, 151, 153, 159, 315, 356—357, 365, 375.
Caolin, caolinit, 61, 63, 81, 96, 98, 99, 102, 111, 112, 115, 117, 127, 284, 290.
Capilaritate, umiditate de ~, 172, 173, 191—193, 199—205, fig. 17, 21.
Carbonat de calciu:
material inert, 103, 106, 265.
pigment (vezi Pigmenți; vezi și Săruri)
Carcinaj, mărire cu ~, 147, 150, 151, 153, 375.
Carton, 40, 148, 150—151, 153, 356, 361, (vezi și 361—365, 373, 375).
Cazeină, cazeinat de calciu, 93, 98, 104, 114, 128, 156, 157, 159, 161, 223, 234, 235, 236, 237, 239, 263, 265, 269, 280, 289,307, 336—337.
Catacombe,118, 119, 123.
Cauterium, 39, 158.
Cărămidă crudă, 64, 97, 127.
Cărămidă, praf de ~, 78, 98, 106, 112, 149, 150.
Ceară, 39, 95, 98, 113—114, 118, 146, 157, 158, 159, 213, 224, 280, 288, 326, 345—346, fig. 63.
Ceară punică, 39, 105, 113, 159, 345—346.
Celotex, 161.
Celuloză, derivați ai ~ (fixativ), 231.
Ceruri microcristaline (fixativ), 231.
Cerușă(vezi Pigmenți,*Alb, Plumb*, alb de ~)
Chituire, 299—300, 301.
Ciment, 198, 262.
Cleiuri animale, 98, 102, 118 (clei de pește), 128 (clei de sturion), 146, 156, 157 (clei de amidon), 159, 160, 224, 246, 247, 280 289, 292, 335.
Climatizare, 205—207, fig. 36, 37, 38.
Cloroten (tricloroetan), 271.
Clorură de polivinil (fixativ), 230.
Clorură de polivinil expandată, 266, 268, 269, 270—271, 272—274.
Colletta, 246, 248, 252, 335.
Coloranți (vezi și Pigmenți și coloranți), 80, 309.
Condensare, 172, 191, 193, 194—196, 204—205, fig. 26.
Contraformă, 249, 251, fig. 47, 48.
Cópii, 55—56.
Cretula, 110—111.
Criptoflorescențe, 184.
Cromatografie, 48.

D

Dambulla, 101.
Depuneri anorganice 289—290.
Depuneri organice, 280, 289.
Desen gravat, 39, 96, 104, 106, 107, 117, 119, 126, 131, 145, 146.
Desen pregătitor, 39, 40, 95, 100, 106, 107, 119, 122, 125—126, 128, 130, 131, 132 313, 315.
Detergenți, 285, 286, 288.
Dextrină, 157, 224.
Difracția razelor X, 49.
Dipol, 282.
Directiones, directura, 109, 110.
Dispersanți (pentru fixativi), 221.
Drenaj, 200, fig. 29.

E

Eccofoam FPH, 274.
Ecleraj, 32—33, 207—209, 313, 374—375.
Eflorescențe, 50, 280, 287, 289—290, plan. sh 1.
Electricitate statică, 220.
Electro-osmoză, 204.
Emblemata, 116.
Encaustică, 39, 113, 158.
Enzime, 285.
Erminia, 119, 120, 159.
Eroziune eoliană, 207—208.
Esteri ai siliciului, 226.
Etilglicolmetacrilat, 247.
Exempla, 142.
Expolitiones, 108, 109, 110, 112, 343, 344, 345.

F

Facing, 45, 50, 236, 238, 245, 246—249, 251 252, 253, 255, 257, 260, 265, 266, 275 315, fig. 45, 50.
Faesite, 267.
Fagure (suporturi noi), 269, fig. 55, 56.
Fard, 130, 347.
Fibre vegetale sau animale, 61, 62, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 104, 121, 127, 142, 346.
Fiere de bou, 246, 255.
Fixativi pentru extragere, 215, 222.
Fixativi permanenți, 215, 216, 231—233, (teste de selecție).
Fixativi anorganici, 224—229.
Fixativi pe bază de rășini sintetice, 229—231.
Fixativi organici tradiționali, 223—224.
Fluorescență, 47—48, 88, 105.
Fluosilicați, 226.
Foam-on-place (vezi Rășini expandabile).
Foc, degradări datorate ~, 208.
Formol, 292.
Fotografie, 50—52, 54.
Fresco secco, 38.
Frescă, 37—38, 40, 41, 45, 46, 47, 48, 93 96, 97, 98, 99, 103, 104, 105, 106, 107, 108—115, 117, 118, 119, 120—128, 129—131, 141—146, 148, 151, 152, 154—156, 157, 158—161, 212, 278, 286.
Frescа cu var (vezi și *Kalkfreskomalerei*), 38, 120, 126, 131, 143, 154—155.
Fungicide, 157, 236, 290, 291—292.

G

Gabarit de susținere (vezi și Contraformă și Panou de sprijin), 240—241.
Gampola, perioada ~ (Sri Lanka), 101.
Ganosis, 113, 114.
Gartenzimmer, 158.
Gelatină (vezi Cleiuri animale).
Gelvatol 40—20, 232, 246.
Gesamtkunstwerk, 243.
Gesso, 72, 146, 156.
Gestaltpsychologie, 294.
Ghips/ipsos, tencuieli pe bază de ~, 61, 64—72, 81, 94, 95, 96, 97, 99, 102, 104, 105, 127, 189, 211, 234, 262, 299.
Ghips semihidratat, 66—67.
Glasiu, 297, 298, 301.
Glycasm, 348.
Grade de realitate (vezi Nivele de realitate)
Granire, 154, 364.
Grassello, 75.
Graticola, 153, 356, 365, fig. 119.
Grăsimi, materii grase, 280, 288.
Groteşti, 362.
Gumă tragacantă, 224, 286.
Gumă arabică, gumă în general, fără specificație, 95, 97, 98, 101, 102, 130, 213, 224, 280, 286, 289.
Gumă Pelikan, 288.
Gumilac, 224, 232, 233, 271, 280, 288.

H

Hașuri (vezi *Tratteggio*).
Haloizit, 63.
Hib, 94.
Hidrofuge, 204.
Hidrogen, legătură de ~, 282.
Higrometre, 179—181.
Hindugala, 101.
Hîrtie, pastă de ~, 284, 290.
Hopi, indienii ~, 103.

I

Iarburi, 280, 291.
Ilit, 45.
Impasto, impastare, 151, 155, 365—366
Imprimatura, 150, 360.
Imperiul Târziu, 118,122, 129.
Infiltrare (umiditate), 172, 196—191.
Infraroșii, 247.
Interpretare critică, 44—45, 277, 293—296, 297, 300.
Inventar, 33—34.
Ipsos (vezi Ghips).
Ipsos hidraulic sau de pavimente, 68.
Ipsos Keene, 68.
Izolare (a zidurilor împotriva umidității) izolanți și hidrofuge, 200—204, fig. 30—35.
Încălzire, 209—210.
Împîslitură de fibre de sticlă, 267—269, 275, fig. 54—55.
Înghet, 188.

K

Kaghel, 97.
Kalkfreskomalerei, 38, 104, 130.
Kalkwasser (vezi Var, apă de ~)
Kandy, perioada ~ (Sri Lanka), 101, 102.
Kaseinkalktechnik, 103.
Kirchenmaler, 158.
Kogurjo, epoca ~ (Coreea), 102.

L

Lapte, 93, 98, 115, 128, 223, 280.
Linoleum, 109, 110, 112, 117, 344.
Licheni, 171, 188—189, 281, 291.
Lucca, Manuscrisul de la ~, 346.
Lucife 45, 232, 233.
Lumină, 208, 309.
Lustruire, 98, 99, 103, 106, 107, 108, 114, 116, 117, 118, 122 (șelivisire), 128 (șelivisire).

M

Maçonite, 267, 273, fig. 53.
Makol, 100.
Maltha, 346.
Marmură, praf de ~, 78, 105, 107, 109, 112, 150.
Marufla, marufiaj, 157.
Material inert (pentru tencuieli pe bază de var), 76—77
Melasă, 98, 255.
Mestica, 150, 359—360.
Metacrilați (fixativi), 230.
Mezzo-fresco, 38, 154.
Micro-chimică (analiză), 48 49.
Microorganisme, 50, 171, 175, 188, 224, 256, 272, 281, 291, 310.
Microsonda electronică, 49.
Mineralogic, examen ~, 49.
Mixtion, 146, 362.
Model (vezi și *Similia, Exempla, Visierung*), 142, 143, 150, 154.
Mogul, epoca ~, 100.
Montmorilonit, 63.
Mordant (vezi Mixtion).
Mucegaiuri, 281, 291.
Muralistas, 161.

N

Nazarecnl, 159.
Neolitic, 94, 96 99, 103.
Nisip, 76—78, 94, 98, 99, 100, 101, 102, 107, 109, 110, 115, 121, 127, 142.
Nivele de realitate, 31, 295.
Nopcofoam, 274.
Nylon (fixativ), 230.

O

Originală, stare ~, 277 280.
Ortofenilfenol, 292.
Ou, albuș și gălbenuș de ~, 93, 97, 128, 129, 130, 142, 145, 146, 150, 213, 223, 280, 289.

P

Paie (vezi Fibre vegetale sau animale).
Paleolitic, 92 93, 101.
Paleologă, epoca ~, 126.
Panou de sprijin (vezi și Cabarit de susținere), 249—252, fig. 17, 48.
Parafină, 224.
Paraloid B 72, 232, 233, 235, 238, 239, 246, 300.
Pastellone, 149.
Patină, 277, 301.
Pentaclorofenol, 292.
Picturi exterioare, 198, 199, fig. 27, 28.
Pigmenți și coloranți, 80—84, 342, 345, 347 348, 352, 366—368, 369—371, 373—374, 376.

Alb

Argilă (pigment), 81, 86, 102.
Argint, alb de ~, 81.
Bariu, alb de ~, 81, 86.
Alb Sf. Ioan (vezi Carbonat de calciu).
Carbonat de calciu (vezi și alb Sf. Ioan; pigment), 81, 86, 88, 96, 100, 130, 143, 144, 146, 350, 351.
Ceruză (vezi Plumb, alb de ~).
Ceruzit, 81.
Var (pigment), 81, 86, 102, 126, 129.
Ghips (pigment), 81, 86.
Caolin (pigment), 81, 88, 100.
Litopon, 81, 86.
Plumb, alb de ~ și de argint (vezi și Ceruză), 81, 86, 88, 89, 130, 134, 146, 150, 157.
Titan, alb de ~ (pigment), 81, 86, 269, 299.
Zinc, alb de ~, 81, 86.

Albastru

Anilină (albastru), 87.
Azurit, azur de Germania, 84, 87, 88, 89, 94, 102, 126, 128, 145, 146.

Bremen, albastru de ~, 87.
Ceruleum, 84.
Var, albastru cu ~, 87.
Cobalt, albastru de ~, 84, 87.
Egipteau, albastru ~ (vezi și Frită egipteană), 85, 87, 88, 96, 105.
Frită egipteană (albastru egiptean).
Glaucofan, 85, 105.
Indigo, 85, 100.
Lapis-lazuli (Ultramarin natural), 85, 87, 88, 100, 102, 145.
Ultramarin artificial, 85, 87, 297.
Ultramarin natural (Lapis-lazuli).
Prusia, albastru de ~, 85, 87.
Smalt, 85, 87.
Verditer, 85, 87.
Vivianită, 85.

Brun

Asfalt, 82, 86.
Bitum, 82.
Bistru, 82, 86.
Casse), pământ de ~, 82.
Umbră arsă, pământ de ~, 82, 88, 297.
Umbră naturală, pământ de ~, 82, 86 88, 297.
Sepia, 82.
Siena arsă, pământ de ~, 297.
Siena naturală, pământ de ~, 297.
Van Dyck, brun ~, 82, 86.

Galben

Aloe, 82.
Cadmiu, galben de ~, 83, 86.
Crom, galben de ~, 83, 86.
Cobalt, galben de ~, 86.
Anilină (galben), 86.
Gumigut, 83.
Staniu și plumb, galben de ~, 83, 86.
Giallorino, giallolino, 83, 150.
Indian, galben ~, 83, 86.
Litargă, 83.
Mars, galben de ~, 83, 86.
Massicot, 83, 86, 88.
Neapole, galben de ~, 83, 86.
Ocru galben, 83, 86, 88, 89, 94, 96, 100, 102, 105, 111, 114, 119, 131, 297.
Orpiment, 83, 86, 102, 129, 146.
Realgar, 83, 86.
Sandarac, 83.
Siena naturală, pământ de ~, 83, 86.
Stil-de-grain, 83.
Zinc, galben de ~, 83, 86.

Negru

Ivoriu, negru ~, 82, 86, 88, 297.
Cărbune de lemn, 83, 86, 88, 92, 94, 100, 102, 118, 126, 146, 153.
Spania, negru de ~, 82.
Fum, negru de ~, 82, 86, 96.
Cărbune, 82, 93.
Lampă, negru de ~, 82, 100.
Os, negru de ~, 82, 86, 88, 92.
Viță, negru de ~, 82.
Negru, pământ ~, 82, 86, 105.

Aur

Aur musiv, 83.
Aur foiță (metalic), 100.

Roșu

Alkana, 84.
Alizarină, 84.
Englez, roșu ~, 83, 297.
Anilină (roșu), 87.
Antimoniu, roșu de ~, 83, 87.
Bol de Armenia, bol armenese, 83.
Brésillet, Lemn de Brazilia, Lemn brazilian, 84.
Caput mortuum, 83, 88.
Carmin, 84, 87.
Cadmiu, roșu de ~, 83, 87, 297.
Cinabaris, 83, 87.
Crom, roșu de ~, 83, 87.
Cinabru, 83, 87, 88, 89, 100, 102, 111, 129, 146.
Garanță, lac ~ (roșu), 84, 87.
Indian, lac ~, 84, 87, 297.
Indigo (roșu), 87.
Kermes, lac de ~ (roșu), 84, 87.
Mars, roșu de ~, 84.
Minium, 84, 87, 88, 89, 130, 146.
Ocru roșu, 84, 87, 88, 89, 92, 94, 96, 100, 102, 105, 111, 114, 115, 119, 129—130, 131, 132, 145, 157.
Orseille, 84.
Pozzuoli, pământ de ~, 84.
Sinopia (pigment), 84.

Rubrica, 84.
Singe de dragon, 84, 87.
Sanguină, 84.
Venețian, roșu ~, 83.
Vermillon, 84, 87, 100.

Verde

Acrugo, 85.
Anilină (verde), 87.
Bremen, verde de ~, 85, 87.
Var, verde cu ~, 85, 87.
Cobalt, verde de ~, 85, 87.
Crom, verde de ~, 85, 87.
Crisocol, 85, 87, 100.
Smaragd, verde ~ (verde de Schweinfurt, verde Veronese), 85, 87.
Malahit, 85, 87, 88, 89, 100, 102, 105, 128.
Verde de munte (vezi Malahit), 85, 87, 88.
Rezinat de cupru, 85, 87.
Scheele, verde de ~, 85, 87.
Schweinfurt, verde de ~, 85, 87.
Veronese, verde ~ (verde de Schweinfurt, verde smaragd), 85, 87.
Viridian, 85, 87, 129, 297.
Vert-de-gris, verdet, 85, 87, 88, 129, 146.
Verde, pământ ~, 85, 87, 88, 100, 102, 111, 128, 132, 145, 297.

Violet

Anilină (violet), 87.
Cobalt, violet de ~, 84, 87.
Purpură, 84, 87.
Pinakes, 105, 107, 116, 117.
Pînză (vezi *Backing*).
Pisă, 240.
Ploaie („bătaia" ploii), 197–199, fig. 27, 28.
Plumb, alb de ~ (vezi Pigmenți, *Alb*).
Podlinniki, 120, 128.
Polaritate, 282, 325, 329, fig. 62–64.
Polietilenă (fixativ), 230.
Poliglicoli (fixativi), 231.
Polipropilenă (fixativ), 230.
Polistiren (fixativ), 230.
Polistiren expandat, 267, 268, 269, 271, 273.
Polittones, 110, 111, 112, 343, 344.
Poliuretan expandat, 266, 269, 271, 272–273, 274.
Polonnaruwa, perioada ~ (Sri Lanka), 102.
Poluare atmosferică, 187–188.
Polylite 8605, 274.
Polylite 8625, 274.
Poncif, 40, 100, 146, 148, 150, 151, 153, 316, 357, 365, 375.
Posch, 129.
Poșoar, 40, 315.
Praf, 208, 220, 280, 285, 287–288, 301.
Pre-hispanică, pictură ~, 103.
Preistorie, 92–94, 101.
Primal AC 33, 232, 233, 264, 299.
Primal AC 55, 232, 233.
Proplasmă, 121–122, 347.
Proteine, 104, 114, 128, 280, 285, 289.
Psicrometre, 177, 178, 181.
Punct de rouă, aparate cu ~ (umiditate, măsurarea umidității), 178.
Puzzolană, 62, 77–78, 115.

R

Raze gamma, 292.
Rășini, 280, 286, 288.
Rășini acrilice (emulsii acrilice), 101, 234, 235, 239, 246, 264–265, 299.
Rășini cicloparafinice, 230.
Rășini epoxy, 235, 267, 268, 269, 270, 273, 274, 275.
Rășini expandabile, 274–275.
Rășini naturale, 150, 157, 159, 224, 327, fig. 64.
Rășini poliacetalice, 231 (fixativ).
Rășini termoplastice, 229.
Rășini vinilice (emulsii vinilice), 161, 234, 239, 246, 265, 268, 273.
Reconstituire, 294–296, 297, 299–306.
Reintegrare, 294–306.
Relevee, 52–55, 175–177 (umiditate).
Rezistență la șocuri (rezilienți; suporturi), 258.
Romană, *pictura* murală ~, 28, 30, 31, 96, 106, 108–118, 131.
Rubrica, 111.
Rupestră, pictură ~, 92–94, 99, 101, 107, 127.

S

Santorin, pământ de ~, 78.
Sare, 183–187, 196, 280, 289–290, 310.
Sassanidă, epoca ~, 97.
Schiță, 152, 356–357, 364, 375.
Scurgeri, 191, fig. 29.
Secco, a secco (vezi și Tempera), 38–39, 45, 96, 102, 103, 104, 118, 128, 141, 142, 145, 148, 150, 156, 160, 316, 352, 359–360, 368.
Secțiuni, lamele subțiri, 48.
Selevidă, epoca ~, 97.
Selenit, 65.
Sepiolit, 284, 290.
Sfumato, sfumare, 148, 154.
Sgraffito, 361.
Sifoane atmosferice sau ale lui Knapen, 204.
Sil, 111.
Silicați alcalini, 213, 225–226.
Simil a, (modele; vezi *Exempla*), 131.
Sinopia, 39, 100, 115, 119, 123, 124, 141, 142–143, 147, 148, 150, 244, 255, 313, 316, 350.
Smaltă, 146, 150, 157.
Smochin, lapte de ~, 146.
Solubilitate, bazele teoretice ale ~, 281–284, fig. 62–66.
Solvenți, 281–291, 320–334.
Spectrofotometrie, 48.
Spoială, văruială, 39, 48, 61, 95, 96, 99, 101, 102, 106, 107, 127, 131, 140, 212, 290–291, 299, 316.
Spolvero (vezi Poncif).
Stacco, 244–257, 261–263, 264, 267, 307, 310, 316, fig. 44, 49.
Stacco a massello, 244–252, 261–263, 267, fig. 44, 46, 47, 48.
Stampare (vezi și *Pressbrokate*), 138, 146.
Strappo, 244–257, 261, 264, 265, 267, 307, 310, 316, fig. 44, 49, 50.
Stratigrafie, 40, 44, 48.
Streptococi (Streptomices), 281, 291.
Stuc, 108, 114, 133, 146.
Stucco lustro, 113.
Sulfatare, 188, 227.
Sulfobacterii, 281, 291–292.
Sumerieni, 94.

T

Tamagra, 105.
Tectorium, 109, 110, 112, 343–345.
Tempera, 39, 47, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 102, 104, 105, 108, 113, 119, 120, 126, 127, 130, 131, 133, 134, 141, 142, 143, 144, 145–146, 150, 158, 160, 212, 278, 286, 316, 352–353, 359.
Temperatura zidurilor (măsurare), 175.
Tencuială, 36–37, 61–78, 210, 211, 212, 344–345, 346–347, 364, 372, 375.
Tencuieli colorate, 32, 375–376.
Termohigrograf, 181.
Termoviziune, 182–183.
Terra da campane, 150.
Tetraclorură de carbon, 271, 288.
Toluen, 271.
Trass, 77–78.
Tratteggio, 298–301, 305.
Tributilfosfat (TBF), 247.
Trieloretilenă, 271, 288.
Tricloruetan, 288.
Trietanolamină, 288.
Trullissatio, 109, 110, 111, 343–345.

U

Ulei, 39, 97, 101, 102, 113, 130, 134, 135, 137, 139, 141, 146, 148, 149, 150, 151, 153, 155, 156, 157, 159, 160, 212, 224, 280, 284, 286, 288, 289, 328, 353–354, 359–360, fig. 65.
Ultrasunete, 50.
Ultraviolete, 275, 309.
Unitate potențială, 291–296, 297, 298.
Urefoam R, 274.
Uscarea zidurilor, 205.
Uzură, 279, 296–298, fig. 57.

V

Van der Waals, forțele de tip ~, 282.
Var, apă de ~, 75, 117, 155, 228–229.
Var, mortare și tencuieli pe bază de ~, 61, 62, 72–78, 95, 96, 98, 99, 100, 101, 102, 104, 105, 106, 107, 109, 110, 111, 112, 113, 115, 121, 127, 142, 150, 189–190, 198, 225, 239, 263, 299, 343–344, 345, 346–347, 349.
Var hidraulic, 73.
Var, lapte de ~, 75, 117, 126, 130, 155.
Var, pictură cu ~, 38, 48, 103, 104, 106, 114, 130–131, 142, 145, 155, 157, 315, 349.

Vartika, 100.
Veneda, 129.
Verdaccio, 133, 143, 145, 146, 350, 361.
Vermiculită, 266.
Vernis, 95, 146, 150, 278, 280.
Vibrații, 208.
Vinavil, 239.
Virideum, 130.
Visierung, 154.
Vorzeichnung (vezi Desen pregătitor).

Z.

Zackenstil, 133.
Zeolizare, 78.
Zugravi *(Zoographes)*, 120, 123, 131, 158.

INDICE DE NUME DE PERSOANE

A

Agrawal, O.P., 97, 98, 99.
Akbar (Mormîntul lui ~), 100.
Alberti, Leon Battista, 147.
Altdorfer, Albrecht, 157.
Arduin, 158.
Armenini, Giovanbattista, 150.
Asam, Cosmas Damian, 154.
Augusti, Selim, 81, 111, 114, 118.

B

Baldovinelli, Alessio, 148.
Bals, Ion, 128.
Barker, H., 96.
Baudouin, Paul, 160.
Bentchev, Ivan, 138.
Berger, Ernst, 105, 113, 160.
Brandi, Cesare, 293, 294, 299.
Brunelleschi, Filippo, 147.

C

Cagiano de Azevedo, Michelangelo, 107, 111.
Caravaggio, Michelangelo Merisi, zis ~, 151.
Carracci, Annibale, 151.
Castagno, Andrea del, 148.
Cavallini, Pietro, 141, 143.
Caylus, Anne Claude de Tubières comte de ~, 158.
Cennini, Cennino d'Andrea ~, 38, 39, 40, 72, 127, 130, 133, 137, 138, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 154, 159, 160, 349—355.
Ciorni, Daniil, 128.
Cochin fiul, 158.
Coomaraswamy, Ananda K., 98.
Correggio, Antonio Allegri, zis ~, 149, 151.
Chiril din Chios, 120.

D

Daniil, preot, 120.
De Keghel, M., 289.
Delacroix, Eugène, 159, 160.
Demus, Otto, 131.
De Silva, R.H., 101.
Didron, M., 123, 128, 159.
Dionisie din Furna, 40, 117, 120, 122, 126, 130, 144, 346-348.
Domenico Veneziano, 148.
Donner, O., 113, 114.
Dörner, Max, 160.
Duell, Prentice, 103, 104.
Dyce, William, 159.

E

Eastlake, Sir Charles, 134, 138, 160.
Eibner, A., 95, 103, 104, 105, 114, 118, 156, 160.

F

Ferrer Bassa, 135.
Ferroni, E., 227.
Forbes, R.J., 94.
Francesca, Piero della, 148.

G

Gettens, Rutherford J., 81, 103, 104, 126.

Ghiberti, Lorenzo, 134.
Ghirlandaio, Domenico, 148.
Giorgio d'Aquila, 135.
Giorgione, 149.
Giotto, 134, 141, 143, 144.
Giovanoli, 111.
Girolamo da Trevisio, 151.
Gozzoli, Benozzo, 148, 306.
Guillemont, 159.
Gunasinghe, Siri, 98.

H

Hale, Gardner, 160.
Hamsik, Mojmir, 137.
Healon, Noel, 103, 104, 105.
Heraclius, 132, 134.
Holbein, Hans, 157.
Hubert, Wolf, 157.
Hugo, Victor, 159.

I

Istudor, Ioan, 128.

K

Karo, Georg, 103, 104.
Klinkert, Walter, 112.
Kluibenschädl, Heinrich, 160.
Knapen, 204.
Knoller, Martin, 152, 153, 154, 155, 157, 375—377.
Knoller, Pseudo ~, 152, 153, 157, 368—372.
Kühn, Hermann, 81, 111, 114, 137.

L

Laurie, A.P., 114.
Linard, Henri, 157 nota 176.
Lorenzetti, Ambrogio şi Pietro, 306.
Lucas, A., 95.
Lumley, F., 159.
Lomazzo, Paolo, 150.

M

Maestrul reprezentărilor Sfîntului Francisc, 133.
Malaguzzi-Valeri, V., 227.
Mantegna, Andrea, 148.
Masaccio, 147.
Mellaert, James, 94.
Merrifield, Mary P., 160.
Michelangelo, 148.
Mont-Jusieu, 158.
Mottez, Victor, 159, 160.

N

Nefertari, 71.
Nektar, arhiepiscop de Ohrida, 120, 121—122, 126.

O

Obermayer, H., 93.
Oertel, Robert, 141, 142, 147.
Orcagna, Andrea, 306.
Orozco, José Clemente, 160.

P

Pacheco, Francisco, 152, 153.
Palomino, Antonio, 152, 153.
Petrescu, Costin, 128, 160.
Pierino del Vega, 151.
Pisanello, A., 146.
Plesters, Joyce, 81.
Plinju, 109, 110, 113, 114, 118, 158, 345—346.
Polidoro da Caravaggio, 149.
Pozzo, Andreä, 151—157, 363—368.
Preti, Mattia, 151.
Pujol, Abel de ~, 159.
Puvis de Chavannes, Pierre, 160.

R

Raehlmann, E. von ~, 104, 114.
Rafael, 147, 148, 151.
Renoir, Auguste, 160.
Requeño, Vincenzo, 113, 158.
Richter, G., 105.
Rivera, Diego, 161.
Rodriguez, Alonso, 151.
Rosso Fiorentino, 150.
Rovida, G., 227.
Rubens, Peter Paul, 149.
Rubliov, Andrei, 128.

S

Saint-Audemar, Pierre de ~, 130, 134.
Salviati, Francesco, 151.
Schäfer, 159.
Schnorr von Carolsfeld, Julius, 159.
Schöne, Wolfgang, 308.
Sebastiano del Piombo, 149, 150.
Signorelli, Luca, 148.
Siqueiros, David Alfaro, 161.
Skovran, Anika, 124.
Stout, George, 126.

T

Tauberi, Johannes, 88.
Teas, Jean P., 283 nota 4.
Titian, 149.
Theophilus Presbyter, 40, 119, 129—130, 132, 133, 144, 348—349.
Thornhill, J., 156.
Tibaldi, Pellegrino, 151.
Tiepolo, Giambattista, 149, 239, 241.
Torraca, Giorgio, 313.
Tworek Daniel, 289.

U

Uccello, Paolo, 147, 148.

V

Vibert, J.G., 159.
Villard de Honnecourt, 132.
Vitruviu, 108, 109—115, 118, 343—345.
Vasari Giorgio, 112, 148, 150—151, 355—362.
Veronese, Paolo, 149.
Vinci, Leonardo da ~, 148.

W

Winfield, David C., 124.
Werner, G.H., 152, 155—157, 372—375
Woolley, Leonard, 96.
Wright, Frank Lloyd, 304.

Y

Yarim-Lim, 96.

Z

Zographski, Gheorghe, 120.
Zuccari, Taddeo şi Federigo, 151.

INDICE TOPOGRAFIC

A

Afganistan, 102.
Africa, 94.
Agra (India), 100.
Ajanta (India), 99.
Alexandria (Egipt)
  Stele pictate, 106;
  Palate elenistice, 108.
Altamira, 92, 94.
Amarna, Tell el ~ (Egipt), 104.
Amber Fort (India), 100.
America, 103.
Anatolia (Turcia), 94.
Anglia, 159, 160.
Antiohia (Turcia)
  Palate elenistice, 108.
Arezzo (Italia)
  Mănăstirea Camaldoli, 150.
Asia, 94, 96–103.
Asia Centrală, 102.
Assisi (Italia)
  Bazilica San Francesco, 89, 133, 142–146.
Asiriană, Neo-asiriană, 96, 107.
Alchiana (Alalakh; Siria)
  Picturile palatului, 96, 104.
Atena
  Muzeul Național, 107.
Australia, 92.
Austria, 132—133.
Auxerre, Saint-Germain, 119.
Awatovi (Statele Unite), 103.

B

Badakshan (Afganistan), 102.
Bădăul (India), 99.
Bagh (India), 99.
Balcani, 117, 120, 124, 127, 128, 158–159.
Bămiyan (Afganistan), 102.
Bavit (Egipt), 127.
Bavaria (R.F. Germania), 131, 133.
Belgrad (R.S.F. Iugoslavia)
  Muzeul Național, 123.
Berzé-la-Ville (Franța)
  Capela călugărilor, 132.
Boemia (R.S. Cehoslovacă), 136, 137, 139.
Bourgogne (școala romanică), 132.
Brauweiler (Renania, R. F. Germania)
  vechea abație benedictină, sala de adunare a canonicilor, 132.
Bulgaria, 106.
Burgfelden (R.F. Germania)
  Sf. Mihail, 131.
Butkara (Swar), Pakistan, 97.

C

Caere (Cerveteri; Grecia)
  Fragmente arhitectonice, 105; plachetele pictate de la ~, 107.
Campania
  Morminte, 107—108.
Capadocia, 127—128.
Capua
  Morminte, 107.
Castelseprio
  Santa Maria foris Portas, 118, 120.
Ceylon (vezi Sri Lanka).
Chafadje (Irak), 96.
Chamba (India)
  Rangmahal, 100.
Chatal Hüyük (Turcia), 94, 96, 105.
Chilandari (Muntele Athos; Grecia), 126
China, 97, 102.
Chiusi (Italia)
  Mormîntul maimuței, 107.
Civate (Italia)
  San Pietro al Monte, 133.
Clazomenes (Grecia)
  Sarcofage pictate, 105.
Cluny (Franța), 131.
Cnossos (Grecia), 103, 104.
Conflans (Franța)
  castelul, 134.
Constantinopol (Turcia), 119.
Coreea
  Morminte, 102.
Creta, cretan, 103–105, 108.

D

Dandan-Uiliq (Turkestan; U.R.S.S.), 102.
Delos (Grecia)
  Decorul caselor elenistice, 106, 108.
Delfi (Grecia)
  Leskes-ul Cnidienilor, 105.
Djurdjevi Stupovi (Ras, Serbia; R. S. Iugoslavia), 123.
Dordogne, 94.

E

Egipt, 94–96, 103, 104, 128.
Ely (Anglia)
  Catedrala, 134.
Etruria, pictura etruscă, 104, 106, 107–108.
Europa Centrală, 152, 154, 155, 157, 158, 159.

F

Faras (Nubia; Egipt), 127.
Florența
  Santa Maria Novella, 147.
  Santa Maria del Fiore, 147.
  Refectoriul de la Sant 'Apollonia, 148.
  Palazzo Vecchio, 148, 150.
Fond de Gaume (Franța), 93.
Fontainebleau (Franța)
  Galeria regelui François I, 150, 157.
Franța, 157, 158, 159, 160.
Frauenchiemsee (Bavaria; R.F. Germania)
  Biserica Sf. Maria, 90.
Frigia (Grecia), 105.

G

Germania (vezi și Europa Centrală), 155, 160.
Gordion (Turcia), 105.
Göreme (Turcia), 127.
Greenwich (Anglia)
  Spitalul regal, Painted Hall, 156.
Grecia, 96, 103, 105—106.
Gurk (Austria)
  Catedrala, 133.

H

Hadda (Afganistan), 102.
Haghia Triada (Creta; Grecia), 104.
Harappa (India), 99.
Herculanum (Italia), 106, 108, 113—114, 158.
Hesdin (Franța)
  castelul, 134.
Hirsau (R.F. Germania), 131
Horyuji (Nara; Japonia)
  Templul de la ~, 102—103.

I

Ihlara (Turcia), 127.
India, 97—100, 102, 103.
Innsbruck (Austria)
  Jakobskirche, 154.
Iran, 97, 99.
Istanbul
  Muzeul arheologic, 106.
  Kariye Djami, 126.

J

Jaipur (India), 100.
Japonia, 97, 102.
Jogimara (India), 99.

K

Kailashnath (India)
  Templele, 99.
Kanjipuram (India)
  Templul lui Vaikunta Perumal, 99.
Karachar, 102.

Karlstein (Boemia; R. S. Cehoslovacă)
Capela Sfintei Cruci, 139.
Kazanlîk (R. P. Bulgaria)
Mormîntul elenistic, 106, 107, 111, 114, 207, fig. 37, 38.
Kawaika-a (Statele Unite), 103.
Köln, 137.
Kuteha, 102.
Kulu (India), Palatul de la ~ „Devi Mural", 100.

L

Lagudera (Cipru; Grecia)
Panaghia tou Arakou, 124.
Lambach (Austria)
Biserica benedictinilor, 119, 132.
Lascaux (Franța), 92–93.
La Valetta (Malta)
Catedrala, 151.
Lepakshi (India)
Templul lui Siva, 100.
Le Puy (Franța)
Catedrala, 133.
Lipp (Renania; R. F. Germania)
Sfînta Ursula, 132.
Londra
British Museum, 130.
Lucania, lucanieni (Italia)
Morminte, 106, 107.

M

Marais (Franța)
capela, 134.
Maser (Italia)
Villa Barbaro, 149.
Mesopotamia, 94, 103, 104.
Messina
Santa Maria del Gesù Inferiore, refectoriul, 151.
Mexic, școala mexicană, 103, 160–161.
Micene, micenian, 103–105, 108.
Milano
Santa Maria delle Grazie, Cina cea de taină, 148.
Mirân (Turkestan; U.R.S.S.) 102.
Mohenjo-Daro (Pakistan), 99.
Moldova (R. S. România), 126, 128.
Moraca (Muntenegru; R.S.F. Iugoslavia), 124, 126, fig. 16.
Moscova (U.R.S.S.)
Catedrala Adormirii și a Sfîntului Arhanghel, 128.
München
Reședința, 159.
Muntele Athos, 120, 123.
Mûstair Münster (Elveția)
Biserica benedictinilor, 119.

N

Nara (Japonia), 102.
Niederzell/Reichenau (R.F. Germania), 131.
Niya (Turkestan; U.R.S.S.), 102.
Nubia (Egipt), 96, 111, 127.

O

Oberzell/Reichenau (R.F. Germania)
Sf. Gheorghe, 133.
Olimpia (Grecia), 105.
Orvieto (Italia)
Mormintele Golini, 107.
Oviedo (Spania)
Camera Santa de la catedrală, Capilla San Miguel, 133.

P

Pachacamac (Peru), 103.
Paestum (Italia)
Mormîntul scufundătorului, 107, 108.
Mormintele lucaniene, 107.
Pakistan, 97.
Paris (Franța)
Muzeul Luvru, 107;
Biblioteca Națională, 130;
Palais Bourbon 159;
Saint-Sulpice, 159, 160.
Parma
Baptisteriul, 149.
Pedralbes (Catalonia; Spania)
Capela, 135.
Pergamon
Palate elenistice, 108.
Perschen (Bavaria; R. F. Germania)
Capela cimitirului, 88, 133.
Persepolis (Iran)
Trezoreria lui Darius, 97.
Peru, 103.
Phaistos (Creta; Grecia), 104.
Pinarolo (Italia), 133.
Ping-hin-su (R.P. Chineză), 102.

Pisa (Italia)
Campo Santo, 306.
Piva (Muntenegru; R.S.F. Iugoslavia)
Biserica mănăstirii, 123.
Poggiardo (Italia), 263.
Pompei, picturi pompeiene (Italia), 90, 106, 108, 113, 114–118, 158.
Praga
Catedrala, Capela Sf. Vaclav, Capela saxonă, 139.
Prima Porta (Italia)
Villa Livia, 245, 263.
Provence, 141.
Prüfening (Bavaria, R.F. Germania), 132.
Puglia
criptele bizantine, 245.
Pürg (Austria)
Capela Sf. Joan, 132.
Pyong-yang (Coreea), 102.

Q

Qizil, 102.

R

Rajasthan (India), 98–99, 100.
Rangmahul (India; vezi Chamba).
Renania (R.F. Germania), 132.
Rocamadour (Franța)
Capela Saint Michel, 133.
Roma, 156, 159;
Santa Maria Antiqua, 118, 120, 213, 263;
San Clemente, 118, 119, 263;
Santa Francesca Romana, 143;
Santa Cecilia in Trastevere, 143;
San Pietro in Montorio, 149;
Chiesa Nuova, 150;
Palazzo Farnese, 151;
San Silvestro al Quirinale, 149;
Santa Maria del Popolo, Capela Chigi, 149;
Villa Ludovisi, Casino, 151.
România, 120, 128.
Rusia, 120, 128.
Ruvo (Campania; Italia)
Morminte, 107.

S

Sahara, 93.
Saint-Savin-sur-Gartempe (Franța)
Abația, 131
Salzburg (Austria)
Mănăstirea din Nonnberg, 132.
Sidon
Stelele de la ~, 106.
Sigirya (Sri Lanka), 101.
Sikandara (India), 100.
Siltannavâsal (India), 99.
Skopje (R.S.F. Iugoslavia)
Muzeul, 120
Spania, 152.
Sri Lanka, 97, 101–102.
Statele Unite, 103.
Studenica (Serbia; R.S.F. Iugoslavia)
Sf. Nicolae, 124.

T

Tadrart Acacus (Libia), 94.
Takamatsuzuka (Japonia)
Mormîntul cu tumulus, 102, 207, fig. 56.
Tanjore (India)
Templul lui Brihadisvara, 100.
Tarim, valea ~, 102.
Tarquinia (Italia)
Plafoane, 107;
Mormîntul Infernului, 107;
Morminte, 131;
Mormîntul Olimpiadelor, 273.
Tassili (Algeria), 94.
Thailanda, 102.
Thermos (Grecia)
Templul lui Apollo, metopele, 105, 107.
Thessalia (Grecia)
Stele, 106.
Til Barsib (Siria), 96, 107.
Tirulauai (India)
Templul jainist, 100.
Tiryns (Grecia), 104, 105.
Transilvania (România), 128.
Trebizonda
Sfînta Sofia, 123.
Trier (R.F. Germania)
Sf. Maximin, cripta, 119.
Trichur (India)
Templul lui Vadakkunnathan, 100.
Tuen-Huang (R.P. Chineză), 102.
Turkestan (U.R.S.S.), 97, 102.

V

Valea Regilor (Egipt)
Mormintele, 186.
Vatican
Stanze, 149;
„Sala lui Constantin", 149.
Veii (Italia)
Mormîntul Campana, 107.
Veneția (Italia), 149, 152;
Palazzo Labia, 239—241.
Verona (Italia), 146.

W

Westminster (Anglia)
Capela St. Stefan, 134;
Camera regelui din palat, 134.
Whotan (Turkestan; U.R.S.S.), 102.
Winchester (Anglia)
Catedrala, 133.
Wu-ko-miao (R. P. Chineză), 102.

X

Xylocastro (Grecia)
Pinakes, 107.

CUPRINS

Prefață la ediția română (Vasile Drăgut) 5
Cuvînt înainte 21

CAPITOLUL I. Introducere 27
I. Caracterul specific al picturii murale 33
II. Organizarea conservării picturilor murale 35
III. Terminologie tehnică 39

CAPITOLUL II. Metode de examinare și de documentare 43
I. Scopurile și natura examinării 44
II. Metode de examinare 50
III. Documentație 58

CAPITOLUL III. Tehnologia principalelor materiale constitutive ale tencuielilor 61
I. Introducere 62
II. Tencuieli pe bază de argilă 65
III. Ghips 72
IV. Tencuieli pe bază de var 75

CAPITOLUL IV. Pigmenți 80
I. Natură și clasificare 81
II. Compoziția și originea diferiților pigmenți și coloranți 86
III. Tabel sinoptic al folosirii pigmenților în decursul istoriei 88
IV. Proprietăți particulare și cauze de alterare 90

CAPITOLUL V. Marile etape istorice ale tehnicilor de pictură murală și ruinstră 91
I. Introducere 92
II. De la origini la marile culturi ale Asiei 96
III. Vechi culturi ale Asiei și Americii pre-hispanice 103
IV. Antichitatea clasică 118
V. De la Imperiul Tîrziu la lumea bizantină 129
VI. Evul Mediu romanic și gotic 141
VII. Trecento 147
VIII. Renaștere și Baroc 153
IX. De la sfîrșitul secolului al XVIII-lea pînă în secolul XX 167

CAPITOLUL VI. Cauzele de degradare a picturilor murale 171
I. Introducere 171
II. Degradări datorate umidității 207
III. Degradări datorate diverselor cauze fizice, altele decît umiditatea . . . 210
IV. Degradări datorate materialelor folosite sau unui viciu de tehnică . . . 212
V. Degradări datorate unor tratamente defectuoase 213

CAPITOLUL VII. Fixare și consolidare 215
I. Folosirea fixativilor. Definiții 215
II. Proprietăți ideale ale fixativilor 216

III. Examen critic al principalelor produse utilizate ca fixativi 228
IV. Concluzii practice 233
V. Consolidarea bolfilor *in latis* 239

CAPITOLUL VIII. Extragerea

I. Remarci preliminare 243
II. Facing. Alegerea adezivului și aplicarea sa 246
III. Descrierea operațiunilor 249

CAPITOLUL IX. Aplicarea pe un nou suport

I. Proprietăți cerute unui suport ideal 258
II. Soluții experimentate 261
III. Materiale plastice utilizate 271
IV. Îndepărtarea facing-ului 275

CAPITOLUL X. Curățare și dezinfecție

I. Curățare 277
II. Dezinfecție 291

CAPITOLUL XI. Probleme de prezentare

I. Tratarea lacunelor 293
II. Recompunerea picturilor fragmentate 305
III. Ecleraj 307
IV. Picturi transpuse 309

ANEXE

I. Glosarul principalilor termeni privind tehnicile picturii murale 315
II. Exemplu de formular pentru examinare și tratare a unei picturi murale 317
III. Solvenți și produși de curățare 320
IV. Adezivi 335
V. Mijloace și materiale necesare pentru o unitate operațională de conservare a picturilor murale 338
VI. Extrase din principalele izvoare scrise privind istoria tehnicilor picturii murale 343

Bibliografie 378
Lista ilustrațiilor 411
Indice de materii 421
Indice de nume de persoane 429
Indice topografic 432

Redactor: Alexandra Dobrolă
Tehnoredactor: Valeria Petrovici

Bun de tipar: 30.04.1986; *Apărut* 1986
Coli de tipar 27,5; *Planșe* 64

c. 360 I. P. Informația,
Str. Brezoianu nr. 23–25
București